

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalouden koulutusohjelma

Juridiikka

2017

Tytti Lepistö

YKSITYISHENKILÖIDEN MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄT

– Syntyperusteet ja vaikutukset

Tytti Lepistö

YKSITYISHENKILÖIDEN MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄT

- Syntyperusteet ja vaikutukset

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia ja jäsenellä yksityishenkilöiden maksuhäiriömerkintöjen syntyperusteita ja käytännön vaikutuksia. Lisäksi tarkasteltiin, millaiset tekijät vaikuttavat velkaongelmien syntyyn ja mitä vaihtoehtoja velallisella on velkaongelmien ratkaisemiseksi.

Luottotiedot kuvaavat luonnollisen henkilön tai yrityksen maksukykyä tai -halukkuutta. Luottotietojen käsittelyä sääntelee luottotietolaki (527/2007), joka tuli voimaan 1.11.2007. Maksuhäiriömerkintä on luottotietoihin talletettava tieto, joka syntyy pitkittyneen maksun laiminlyönnin seurauksena. Maksuhäiriömerkinnän rekisteröinnin perusteena voi olla maksamatta jäänyt kulutusluotto, käräjäoikeuden velkomustuomio, ulosoton estetodistus tai pitkäkestoinen ulosotto. Maksuhäiriömerkinnät vaikeuttavat esimerkiksi lainan saamista, asunnon vuokraamista, työllistymistä sekä tavaroiden ja palveluiden ostamista.

Lähdeaineistona käytettiin pääasiassa luottotietoihin liittyvää lainsäädäntöä, aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä velkaongelmista tehtyjä tutkimuksia.

Tutkimustulosten perusteella on haastavaa tarkastella velkaongelmia kokonaisuutena, koska tutkimusten kohderyhmät ja aiheet ovat suppeita. Tilastot eivät anna täysin totuudenmukaista tietoa maksuhäiriöiden todellisesta määrästä. Tutkimusten perusteella voi kuitenkin saada yleiskuvan siitä, mitkä asiat voivat olla velkaongelmien taustalla sekä millaisia eroja on eri ihmisryhmissä. Tuloksista selvisi, että yleisimpiä luottotyyppisiä olivat asuntolaina, opintolaina ja erilaiset kulutusluotot. Syitä ylivelkaantumiseen ja maksuhäiriömerkinnöille olivat muun muassa luottojen suuri määrä, muutokset elämäntilanteessa ja taloudenhallinnan osaamattomuus.

ASIASANAT:

maksuhäiriömerkintä, luottotietolaki, luottotiedot, ylivelkaantuminen

Tytti Lepistö

PAYMENT DEFAULTS OF PRIVATE INDIVIDUALS

- Basis of formation and effects

The aim of this thesis was to research and analyze the formation and practical effects of payment defaults. In addition, the factors behind over-indebtedness were examined and the possible solutions the debtor has in order to solve the debt problems.

Credit reports describe private individual's or company's ability and willingness to pay. The treatment of credit is regulated by the Credit Information Act (527/2007) which came into force 1st of November 2007. A payment default is an information that is stored on the credit information register on the grounds of a prolonged neglect of payment. The basis for registering a payment default can be an unpaid consumer credit, district court's judgment debt or a certificate of lack of means from the enforcement authority. For instance, payment defaults complicate receiving a loan, renting an apartment, getting employed and purchasing goods and services.

The source material consists mainly of legislation related to credit information, related literature and surveys conducted of debt problems.

Based on the results of the surveys, it's challenging to regard debt problems as a whole because the target groups and subjects are quite narrow. The information based on statistics is not completely truthful when it comes to the actual amount of payment defaults. However, one can have a general view of the reasons behind debt problems and the differences between different groups of people. The results showed that the most common types of credits are mortgage loans, student loans and different sorts of consumer credits. Some reasons for over-indebtedness and payment defaults were the amount of credits, changes in life situation and inability to take care of one's finances.

KEYWORDS:

payment default, credit information act, credit information, over-indebtedness

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	7
2 LUOTTOTIETOJEN SÄÄNTELY	9
2.1 Säätelyn kehityksestä	9
2.2 Yleistä luottotietolaista	10
2.3 Luottotietotoiminnan harjoittaminen	11
2.4 Luottotietorekisteri	13
2.4.1 Rekisterin sisältö	15
2.4.2 Luottotietojen käyttäminen	16
2.5 Merkintöjen säilyttämisaajat ja merkinnän poistuminen	19
2.6 Luottotietopalvelut kuluttajille	20
3 SAATAVIEN PERINNÄSTÄ	21
3.1 Perimisestä aiheutuvat kustannukset	22
3.2 Hyvä perintätapa	22
4 MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄN SYNTYMINEN	23
4.1 Kulutusluotto 60 päivää myöhässä	23
4.2 Yksipuolinen käräjäoikeuden tuomio	24
4.3 Maksuhäiriömerkinnät ulosotosta	27
4.3.1 Velallisen toteaminen varattomaksi	28
4.3.2 Pitkäkestoinen ulosotto	29
5 VELKAANTUMISEN SYYT JA KEHITYS	30
5.1 Velkaongelmien syitä	30
5.2 Velkaongelmien kehityksestä	32
5.3 Tutkimus ylivelkaantumisesta yksityishenkilön velkajärjestelyn jälkeen	35
5.4 Yhteiskunnan toimet velkaongelmien ehkäisemiseksi ja hallitsemiseksi	37
6 MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄN VAIKUTUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ	39
6.1 Pankki- ja vakuutuspalvelut	39
6.2 Luotot ja osamaksukauppa	39
6.3 Asuminen	40

6.4 Työllisyys	41
7 RATKAISUJA VELKAONGELMIIN	43
7.1 Maksusopimus velkojien kanssa	44
7.2 Velkaneuvonta	45
7.3 Velkojen päästäminen ulosottoon	45
7.4 Sosiaalinen luototus	45
7.5 Takuusäätiön takaus	46
7.6 Yksityishenkilön velkajärjestely	47
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
LÄHTEET	53

KUVAT

Kuva 1. Ratkaisuja velkaongelmiin (Takuusäätiö n.d. c.)	43
---	----

KUVIOT

Kuvio 1. Maksuhäiriömerkintäisten henkilöiden määrä 2007-2016 (Asiakastieto 2017)	35
Kuvio 2. Yksityishenkilöiden velkajärjestelyjen määrä 2007-2016 (Tilastokeskus 2017)	36

KÄYTETYT LYHENTEET

Luottotietolaki	527/2007
Perintälaki	Laki saatavien perinnästä 513/1999
UK	Ulosottoaari 705/2007
Velkajärjestelylaki	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993
YksTL	Laki yksityisyyden suojasta työelämässä 759/2004

1 JOHDANTO

Luottotietolaki määrittelee luottotietojen olevan tietoja, jotka kuvaavat luonnollisen henkilön tai yrityksen maksukykyä ja maksuhalukkuutta. Luottotietoja ovat esimerkiksi maksuhäiriötiedot ja ulosottotiedot. Luottotietoja käytetään luottokelpoisuuden arvioinnissa esimerkiksi luottoa myönnettäessä, vuokrasopimusta tehtäessä ja avattaessa puhelinliittymä.¹

Pitkittyneen maksun laiminlyönnin seurauksena luottotietorekisteriin tulee maksuhäiriömerkintä. Merkintä vaikuttaa moneen käytännön asiaan, kuten asunnon hankkimiseen, työllistymiseen, lainojen ja vakuutusten saamiseen sekä tavaroiden ja palvelujen ostamiseen. Merkinnot voivat aiheuttaa myös häpeää ja salailua sekä johtaa velkakierteeseen. Velalliselle aiheutuu velkojen lisäksi kuluja myös velkomisprosessin seurauksena. Velat kertyvät seuraavassa järjestyksessä:

1. Viivästyskorko
2. Viivästys- ja muistutusmaksut velkojalle
3. Perintätoimiston perintäkulut
4. Tuomioistuimen käsittelymaksut
5. Velkojan oikeudenkäyntikulut
6. Ulosottomaksut²

Suomen Asiakastieto Oy:n rekisterissä oli vuoden 2016 lopussa maksuhäiriöisiä kuluttajia 373 100 henkilöä. Määrä on kasvanut vuodessa yli kolmella tuhannella ja kehityssuunta näyttää vain jatkuvan.³ Kasvua selittää esimerkiksi jatkuva luoton hakeminen ja työttömyys. Riskitekijänä on luottojen ja luotolla tehtyjen hankintojen suuri määrä. Asiakastiedon rekisterissä olevilla kuluttajilla on keskimäärin 14 merkintää. On myös paljon sellaisia henkilöitä, joilla on useita luottoja ja laskulla ostettuja palveluita, mutta ei vielä maksuhäiriömerkintää. Tällaisilla ihmisillä on kuitenkin riski menettää luottotiedot.⁴

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia ja jäsenellä maksuhäiriömerkintöjen syntyperusteita ja vaikutuksia yksityishenkilöiden näkökulmasta. Valitsin aiheen siksi, että se tuntuu ajankohtaiselta ja tärkeältä sekä kiinnostaa minua yleisesti. Maksuhäiriömerkintöjen

¹ Niemi 2014, 46.

² Kuluttajaliitto 2014,15

³ Asiakastieto 2017

⁴ Asiakastieto 2016a.

määrä on ollut viime vuosina kasvussa ja merkintöjen vaikutukset voivat olla kauaskantoisia.

Esittelen työssäni luottotietolain sisältöä yleisellä tasolla. Lisäksi sivuan muita aiheeseen olennaisesti liittyviä lakeja, joita ovat esimerkiksi henkilötietolaki, ulosottoaari, kuluttajansuojalaki ja perintälaki. Käytän työssäni lähteinä aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä, kirjallisuutta, artikkeleita, tutkimuksia sekä muita aiheeseen olennaisesti liittyviä lähteitä.

Aluksi kerron yleisesti luottotietolaista ja sen sisällöstä sekä luottotietorekisteristä. Kerron myös lyhyesti saatavien perinnästä, jonka jälkeen esittelen millä perusteilla maksuhäiriömerkintä voi syntyä. Sen lisäksi pohdin syitä ylivelkaantumiselle ja käsittelen velkaongelmien kehitystä. Mainitsen myös, mitä keinoja velallisella on käytettävissään velkaongelmien ratkaisemiseksi.

2 LUOTTOTIETOJEN SÄÄNTELY

2.1 Sääntelyn kehityksestä

Luottotietotoiminnalla on pitkä historia. Luotonhakijan luottokelpoisuuden varmistaminen ulkopuolisen tiedon perusteella on tehnyt luottotietotoiminnasta liiketoimintaa. Siihen liittyvää erityistä lainsäädäntöä ei kuitenkaan vielä varhaisessa vaiheessa ollut. 1970-luvulla Eurooppa siirtyi henkilötietojen suojan aikakauteen, mikä on vaikuttanut nykyisen lainsäädännön kehitykseen. Ensimmäinen kansallinen tietosuojalaki, datalag, säädettiin Ruotsissa vuonna 1973. Siitä lähtien yksityishenkilöiden luottotietoja on tarkasteltu henkilötietoina ja ne on otettu mukaan pohdittaessa henkilötietojen suojaan liittyvää lainsäädäntöä. Ruotsissa säädettiin samana vuonna myös luottotietolaki, kreditupplyningslag.⁵

Suomessa ensimmäinen tietosuojalaki, henkilörekisterilaki (471/1987), tuli voimaan vuonna 1987. Henkilötietojen suojasta tuli lailla erikseen säädettävä perusoikeus vuonna 1995. Myös yksilön itsemääräämisoikeus nähtiin perusoikeuksien käytön edellytyksenä. Nykyinen henkilötietolaki (523/1999) tuli voimaan vuonna 1999. Valmisteltaessa nykyistä luottotietolakia sääntely liitettiin oikeusvaltioperiaatteeseen, jonka mukaan jokaisella on oikeus tulla arvioiduksi oikeassa valossa. Luottotietotoiminnan katsottiin liittyvän yksityisyyden suojaan ja kuluttajansuojaan. Lakiehdotuksen tuloksena syntynyt luottotietolaki merkitsi siirtymistä henkilötietojen suojan erityisalueen suppeasta sääntelystä kokonaisvaltaiseen luottotietotoiminnan sääntelyyn. Luonnollisten henkilöiden luottotietojen käsittelyssä henkilötietolaki toimii henkilötietojen suojan yleislakina, kun taas luottotietotoiminnan yleislaki on luottotietolaki. Sääntelyssä ja sen tulkinnassa on arvioitava ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista.⁶

Luottotietojen keräämisellä ja jakelemisella ehkäistään velallisten ylivelkaantumista. Luotonantajien näkökulmasta luottotietojen käyttäminen auttaa ehkäisemään luottotappioiden syntymistä. Luottotietotoiminnan alkuperäinen tavoite olikin varoittaa velkojia antamasta luottoa henkilöille, joiden luoton takaisinmaksukyky oli epävarmaa.⁷

⁵ Saarenpää 2013, 8.

⁶ Saarenpää 2013, 11-13.

⁷ Koulu & Lindfors 2016, 25.

Nykyään luottotietoja kerätään virallisista lähteistä, kuten kaupparekisteristä, tuomioistuimista ja ulosottomiehiltä. Aiemmin tietoja kerättiin myös lähipiiriltä ja liiketuttavilta. Ammattimaista luottotietojen keräämistä on harjoitettu noin sata vuotta ja aluksi se oli hyvin pienimuotoista ja tietoja kerättiin vain erityisestä tarpeesta. Luottotietotoiminta on laajentunut luotonannon yleistyessä ja sähköisten tietojärjestelmien kehittyessä, jolloin suurien tietomäärien kerääminen, jakelu ja analysointi tulivat mahdollisiksi. Luottotietotoiminnan harjoittaminen on keskittynyt tällä hetkellä vain muutamalle yritykselle.⁸

2.2 Yleistä luottotietolaista

Luottotietolaki tuli voimaan 1.11.2007. Ennen lain voimaantuloa yrityksiä koskevista luottotiedoista ei ollut ollenkaan säädöksiä ja henkilöluottotiedoista säädettiin henkilötietolaissa. Luottotietolaki säätelee pääasiassa elinkeinotoimintana harjoitettavaa luottotietotoimintaa. Laki ei rajoita sitä, mitä tietoja luotonantaja voi käyttää luottoa harkitessaan. Luottotietorekisterinä ei pidetä luotonantajan asiakasrekisteriä, jonka tietoja luotonantaja käyttää itse toiminnassaan.⁹ Luottotietolaki on pysynyt pitkälti alkuperäisessä muodossaan, muutoksia on tehty lähinnä rekisteröitävien tietojen oikeellisuuden parantamiseksi. Lain tavoitteet ovat myös säilyneet samana. Luottotietojen määräaikaisuus mahdollistaa velallisen uuden alun.¹⁰

Luottotietolaki sisältää säädöksiä luottotietotoiminnan harjoittamisesta, luottotietorekisterin sisällöstä ja tietojen käsittelystä henkilöluottotietojen ja yritysluottotietojen osalta. Laissa on myös eritelty rekisteröidyn oikeuksista, joita ovat esimerkiksi tiedonsaantioikeus ja tarkastusoikeus. Luottotietolain 2 §:n mukaan lain tarkoituksena on varmistaa luottotietojen saatavuus, turvata luottotietojen käsittelystä yksityisyyden suoja, turvata luonnollisten henkilöiden ja yritysten oikeus tulla arvioituiksi oikeiden ja asianmukaisten tietojen perusteella sekä edistää hyvää luottotietotapaa.

Luottotietojen käsittelystä on noudatettava hyvää luottotietotapaa. Tästä on säädetty luottotietolain 5 §:ssä, jonka mukaan luottotietotoiminnan harjoittajan, luottotietojen käyttäjän tai muuten luottotietoja käsittelevän on noudatettava toiminnassaan huolellisuutta ja pidettävä huolta siitä, että luottotietojen laadusta, rekisteröidyn tiedonsaantioikeuk-

⁸ Koulu & Lindfors 2016, 25.

⁹ Lindström 2014, 15.

¹⁰ Koulu & Lindfors 2016, 27.

sista, tietojärjestelmien tietoturvallisuudesta ja käsittelyn valvonnasta huolehditaan asianmukaisesti, rekisteröidyn yksityisyyden suoja ei rajoiteta perusteella ja rekisteröityjen oikeutta tulla arvoiduksi oikeiden ja asianmukaisten tietojen perusteella ei vaaranneta.

Luottotietolain 6 §:n mukaan luottotietoina saa käyttää vain tietoja, jotka ovat peräisin luotettavista lähteistä ja jotka ovat tarpeellisia ja asianmukaisia kuvaamaan rekisteröidyn maksukykyä ja maksuhalukkuutta. Luottotietoina käytettävät henkilötiedot on hankittava rekisteröidyltä, luottotietorekisteristä tai sellaisista viranomaisen rekistereistä, joihin tietoja talletetaan yleistä käyttöä varten. Myös muut tietolähteet ovat mahdollisia, jos rekisteröity on antanut siihen suostumuksensa ja se on sallittua muiden henkilötietojen käsittelyä koskevien lakien nojalla.

Luottotietojen käsittelyssä on huolehdittava tietoturvallisuudesta. Luottotietolain 7 §:n mukaan tietojen käsittelyssä on suoritettava toimenpiteitä, jotka suojaavat asiattomalta pääsylvä tietoihin tai vahingossa tai laittomasti tapahtuvalta tietojen hävittämiseltä, muuttamiselta, luovuttamiselta, siirtämiseltä tai muulta käsittelyltä. Toimenpiteiden osalta on huomioitava käytettävissä olevat tekniset mahdollisuudet, toimenpiteiden aiheuttamat kustannukset, tietojen laatu, määrä ja ikä ja rekisteröityjen yksityisyyden suoja ja oikeus-turva. Henkilöluottotietojen osalta on huolehdittava siitä, että tietojen käsittelystä jää merkintä tietojärjestelmään.

2.3 Luottotietotoiminnan harjoittaminen

Luottotietotoiminnan harjoittaminen on luottotietolain 3 §:n 7 kohdan mukaan itsenäisenä elinkeinotoimintana tapahtuvaa luottotietojen keräämistä, tuottamista, tallettamista, luovuttamista ja muuta käsittelyä. Luottotietolain 9 §:ssä määritellään luottotietotoimintaa harjoittavan yrityksen johdon ja henkilöstön vaatimukset. Luottotietotoimintaa saa harjoittaa yritys, joka on tehnyt toiminnastaan ilmoituksen turvavaltuutetulle, jolla on riittävät edellytykset hoitaa luottotietolain mukaisia velvoitteita, jonka toiminnan harjoittamiseen osallistuvat henkilöt ovat luotettavia ja riittävän asiantuntevia toiminnan harjoittamiseen, jonka hallituksen jäsenet ja muut jäsenet ovat luotettavia eikä heidän toimintakelpoisuuttaan ole rajoitettu tai heillä ei ole liiketoimintakieltoja ja yrityksen käytössä on riittävä oikeudellinen asiantuntemus. Luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että henkilöä ei ole viimeisen vuoden aikana tuomittu vankeusrangaistukseen tai kolmen viimeisen vuoden aikana

sakkorangaistukseen rikoksesta, jonka vuoksi hänen katsotaan olevan sopimaton luottotietotoimintaa harjoittavan yrityksen jäseneksi. Luottotietolain 11 §:n mukaan luottotietotoiminnan harjoittajan on kohdeltava rekisteröityä yhdenvertaisesti.

Luottotietolain 38 §:n mukaan luottotietotoiminnan harjoittajan on tehtävä ennen toimintansa aloittamista tietosuojavaltuutetulle ilmoitus, josta käy ilmi elinkeinonharjoittajan nimi, toimiala, kotipaikka, yhteystiedot sekä edellytykset toiminnan harjoittamiseen, tiedot käytettävistä rekistereistä, tietotyypeistä, tietojen säilyttämisaajoista ja käsittelystä sekä suojauksesta ja valvonnasta.

Luottotietolain 39 §:n salassapitovelvollisuuden mukaisesti luottotietojen käsittelijä ei saa ilmaista mitä hän on saanut tietää rekisteröidystä hoitaessaan tehtäviään eikä myöskään tuoda ilmi, miten luottotietojen käsittelyä suojataan. Saman lainkohdan mukaan luottotietorekisterin pitäjällä on vahingonkorvausvastuu, joka koskee rekisteröidylle aiheutuvaa taloudellista vahinkoa, joka syntyy lain vastaisesti tallennetusta tai muodostetusta yritysluottotiedosta. Henkilöluottotietojen vahinkojen korvaamisesta säädetään henkilötietolaissa.

Luottotietojen palveluntarjoajat välittäjät ja analysoivat luottotietoja ja tarjoavat palveluratkaisuja luotonantajille ja yksityishenkilöille sekä antavat luottoluokitustietoja ja luottotietolausuntoja yritysten luottokelpoisuudesta ja maksukyvyistä. Kuluttajien luottoriskien arvioinnissa käytetään henkilöluokittelua eli credit scoring -analyysiä, joka on tilastollinen ennuste luottoriskistä. Henkilötietolain 36 §:n mukaan tällaisen järjestelmän käyttämisestä on tehtävä ilmoitus tietosuojavaltuutetulle.¹¹

Luotonantajien luottopolitiikka on yrityksen sisäinen vastuusopimus luottokelpoisuuden arvioinnista, luotonvalvonnan tavoitteista ja luottoriskien hallinnasta. Luottoriskiin vaikuttavat luotonhakija, luoton määrä, luotonsaajan toimiala, luottokelpoisuus ja vakuus. Luottotietojen, maksuhäiriöiden ja luottokelpoisuusluokituksen muutosten seuraaminen ovat osa riskienhallintaa, jonka avulla ehkäistään luottotappioiden syntymistä. Maksuhäiriötietojen arvioinnissa merkitystä on merkinnän iällä, laadulla, lukumäärällä ja luoton määrällä.¹²

¹¹ Niemi 2014, 45.

¹² Niemi 2014, 43, 47.

2.4 Luottotietorekisteri

Yksityishenkilöiden luottotietorekistereitä ylläpitävät tällä hetkellä Suomen Asiakastieto Oy sekä Bisnode Finland Oy.¹³ Näiden yhtiöiden rekisterit ovat toisistaan erillisiä ja niiden tiedot voivat poiketa toisistaan. Luotonantajat voivat käyttää toisen tai molempien luottotietopalveluita. Rekisteröidyn kannalta merkitystä on sillä, että rekisterin merkintöjä koskevat tiedustelut ja oikaisupyynnöt on kohdistettava toimijoille erikseen ja omaa luottokieltoa koskeva merkintä on tehtävä erikseen molemmille, jos siitä haluaa hyötyä parhaiten.¹⁴ Lisäksi on olemassa Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämä velkajärjestelyrekisteri, joka sisältää tietoja yksityishenkilöiden velkajärjestelyä koskevista hakemuksista ja päätöksistä. Velkajärjestelyrekisteri on yleiseen käyttöön tarkoitettu rekisteri, josta jokainen voi tilata maksullisen otteen. Rekisterin tiedot ovat avuksi, kun haluaa valvoa omia etujaan velkomusasioissa tai sopimuksia tehtäessä.¹⁵

Luottotietorekistereiden lähderekistereitä ovat muun muassa tuomioistuimen rekisterit, ulosottorekisteri, velkajärjestelyrekisteri ja luotonantajien omat rekisterit. Luottotietorekistereitä koskeva lainsäädäntö perustuu negatiivisille luottotietorekistereille eli rekisterit sisältävät vain maksulaininlyönnejä koskevia tietoja.¹⁶

Suomen Asiakastieto Oy välittää myös positiivisia luottotietoja. Positiiviset luottotiedot kuvaavat henkilön kykyä tai halua hoitaa maksuvelvoitteensa. Tiedot ovat peräisin luotonhakijoilta ja niiden käyttämiseen vaaditaan henkilön suostumus. Useilla luottolaitoksilla on sopimus Suomen Asiakastieto Oy:n kanssa positiivisten luottotietojen käytöstä. Sopimuksessa on määritelty, miten tietoja voi käyttää. Tietojen käyttö on hyödyksi sekä luottolaitoksille että luotonhakijoille, sillä luottolaitokset välttävät luottotappioita ja tiedot ehkäisevät kuluttajien ylivelkaantumista. Suomen Asiakastieto Oy:n ylläpitämä järjestelmä positiivisista luottotiedoista ei ole kuitenkaan varsinainen positiivinen luottotietorekisteri eikä tietoja siis tallenneta luottotietorekisteriin.¹⁷ Positiivinen luottotietorekisteri on käytössä suuressa osassa Euroopan maita. Suomessa se ei kuitenkaan ole käytössä,

¹³Järvelä 2015

¹⁴Makkonen 2012, 100.

¹⁵Oikeusrekisterikeskus 2015.

¹⁶Makkonen 2012, 99.

¹⁷Asiakastieto 2016b.

vaikka tätäkin mahdollisuutta on selvitelty. Henkilöluottotietorekisterin tietosisällön laajentamista tiedoilla rekisteröidyn veloista ja niiden hoitamisesta ei kuitenkaan pidetty tarkoituksenmukaisena.¹⁸

Oikeusministeriö on tehnyt selvityksen positiivisten luottotietojen kokoamisesta ja käytöstä, joka valmistui huhtikuussa 2013. Selvityksessä arvioitiin edellytyksiä säännellä positiivisten luottotietojen kokoamista ja käyttöä oikeudellisesta näkökulmasta. Puoltavia tekijöitä asiassa olivat informaatiotasapainon edistäminen luottosuhteissa, luottotietotoiminnan kehitys ja ylivelkaantumisen seuranta. Lisäinformaatio luotonhakijan taloudellisesta historiasta antaisi mahdollisuuden torjua heikon luottohistorian omaavia luotonhakkijoita ja arvioida riskejä monipuolisemmin. Luottotietotoiminnan luonne on muuttunut tietojen keräämisestä luottokelpoisuuden arvioinnin suuntaan. Positiiviset luottotiedot mahdollistaisivat pidemmälle kehitetyn luottokelpoisuuden arvioinnin ja kilpailu luottotietomarkkinoilla saisi uutta kasvupohjaa. Ylivelkaantumisen seurannassa positiiviset luottotiedot auttaisivat saamaan lisää tietoa siitä, ketkä velkaantuvat ja millä tavalla ja tiedot olisivat myös apuna ylivelkaantumisen hillitsemisessä.¹⁹

Vastustavina tekijöinä esille nousivat henkilötietojen suojan merkityksen kasvu uudistuvassa oikeusvaltiossa, henkilöluottotietojen muuttunut asema osana kuluttajansuojan sääntelyä ja positiivisten luottotietojen käsittelyn ja hallinnoinnin järjestämisen ongelmallisuus. Henkilötietojen suoja itsenäisenä ja yleisenä eurooppalaisena perusoikeutena nostaa muutoskynnystä, joka on ylitettävä, kun lainsäädännössä puututaan henkilötietojen suojaan. Esimerkiksi luottolaitostoiminnassa luotonantajan velvollisuus tuntee asiakas edellyttää positiivisten luottotietojen käyttöä. Myös kuluttajaluottoa koskeva direktiivi määrittää luotonannossa hyödynnettävien tietojen sallitut alat positiivisiin luottotietoihin. Tämänkaltaiset muutokset puhuvat positiivisten luottotietojen yleisempää käyttöä vastaan, koska sääntelytarve on jo näiltä osin täytetty. Ongelmallista on myös sääntelyn vaikeus ja muutosten aikaansaamat kustannukset. Negatiivisilla ja positiivisilla luottotiedoilla on erilaiset lainsäädännölliset ja tietotekniset viitekehykset. Suppeasti rajattuna positiivisten luottotietojen käyttöönotto olisi melko helppo toteuttaa, mutta sääntely ja tietojärjestelmien kehitys muuttuvat sitä ongelmallisemmaksi, mitä laajempaa tietoa on. Näiden ja muiden seikkojen valossa selvityksen lopputulos oli, että positiivisten luottotietojen lisääminen luottotietojärjestelmään olisi hyvän sääntelyn periaatteiden vastaista.²⁰

¹⁸ Lindström 2014, 16.

¹⁹ Saarenpää 2013, 28-29.

²⁰ Saarenpää 2013, 29-30, 42.

Luottotietolain 29 §:n mukaan luonnolliselle henkilölle, jonka tiedot rekisteröidään luottotietorekisteriin ensimmäistä kertaa, on ilmoitettava rekisteröinnistä, hänen oikeudestaan tehdä oikaisuvaatimus sekä saatavan suorittamisen vaikutuksista luottotietorekisterin merkintöihin. Henkilöluottotietojen käytöstä on ilmoitettava ennakkoon ja ilmoitettava on myös se, mistä rekisteristä tiedot ovat peräisin, kun tiedot hankitaan takauksen tai vierasvelkapanttiin hyväksymistä varten, huoneenvuokrasopimuksen tekemistä varten tai sopimusehtojen määrittelemistä varten sopimuksissa, joiden tekemisestä ei voi lain mukaan kieltäytyä. Ilmoitusvelvollisuus on myös siinä tapauksessa, kun luottihakemus on hylätty luottotietorekisteristä saatujen luottotietojen perusteella.

Luottotietolain 30 §:n tarkastusoikeuden mukaan luonnollisella henkilöllä on oikeus saada tietää, mistä rekisteriin tallennetut tiedot ovat peräisin ja kenelle tietoja on luovutettu viimeisen vuoden aikana. Luottotietolain 31 §:n mukaisesti rekisterinpitäjän on viivytyksettä oikaistava virheellinen, puutteellinen tai vanhentunut tieto ja ilmoitettava oikaisusta sille, jolle virheellinen tieto on annettu.

Luottotietojen käytöstä ei vaadita erikseen asiakkaan suostumusta eli mikäli henkilö ei halua luovuttaa tietojaan, hän voi perua luottohakemuksen tai muun sopimuksen tekemisen, minkä jälkeen luotonantajalla ei ole enää oikeutta tarkistaa henkilön luottotietoja. Ilmoituksen tekemisestä ei ole olemassa muotovaatimuksia eli tietojen käytöstä voi ilmoittaa sopivalla tavalla.²¹

2.4.1 Rekisterin sisältö

Luottotietolain 13 §:ssä säädetään luottotietorekisteriin talletettavista henkilöluottotiedoista. Luottotietorekisteriin saa tallettaa henkilöluottotietoina:

- Konkurssia koskevat tiedot
- Velkajärjestelytiedot
- Tieto maksun laiminlyönnistä, joka on todettu tuomioistuimen lainvoimaisella tuomiolla, yksipuolisella tuomiolla tai ulosottoperusteen määräajan jatkamisesta annetulla tuomiolla
- Ulosottotiedot asiakkoittain eriteltynä, kun ulosotosta on annettu estetodistus tai tieto pitkäkestoisesta ulosotosta

²¹ Makkonen 2012, 105.

- Tieto kulutusluottosopimukseen perustuvan maksun laiminlyönnistä, jos maksu on viivästynyt vähintään 60 päivää alkuperäisestä eräpäivästä
- Velallisen tunnustama kirjallinen ilmoitus, jolla hän tunnustaa laiminlyöneensä maksun, kun kyseessä on useamman velkojan kanssa tehty tai muutoin laaja-alainen maksujärjestelyä koskeva sopimus
- Kuulutustiedot
- Tieto maksuvelvoitteen suorittamisesta
- Luottokelpoisuuden arviointitieto

Rekisteriin voi myös rekisteröidyn pyynnöstä tallettaa tiedon maksuhäiriömerkintään johdaneista tekijöistä ja maksuhäiriön alkuperäisestä ajankohdasta.

Luottotietomerkintöjä kuvataan erilaisilla koodeilla. Esimerkkejä luottosuhteita ja velkomusasioita kuvaavista koodeista ja niiden tallennusajoista:

LKP – Tililuottoon tai luottokorttiin liittyvä maksuhäiriö (2 vuotta)

OSP – Kertaluottoon tai osamaksusopimukseen liittyvä maksuhäiriö (2 vuotta)

OPL – Kertaluottoon (pienlaina) liittyvä maksuhäiriö (2 vuotta)

YVK – Yksipuolinen tuomio velkomusasiassa (3 vuotta)

SVK – Velkomusasiassa annettu tuomio (3 vuotta)

UMV – Ulosottomenettelyssä todettu varattomuus tai muu este (3 vuotta)²²

2.4.2 Luottotietojen käyttäminen

Kuluttajansuojalain 7 a luvun 11 §:n mukaan luotonantajalla on velvollisuus arvioida kuluttajan luottokelpoisuus ennen luottosopimuksen tekemistä tai luoton määrän tai luottoajan merkittävää korottamista. Luotonantajan on säilytettävä luottokelpoisuuden arviointia koskevat tiedot viiden vuoden ajan siitä, kun luotto on kokonaisuudessaan eräännytynyt maksettavaksi ja erimielisyyden synnyttyä niin kauan, kunnes asia on ratkaistu.

Henkilöluottotietojen eli yksityishenkilöitä koskevien luottotietojen käyttöä on rajoitettu luottotietolaissa. Rajoitukset varmistavat, että henkilöluottotietoja käytetään vain sellaisin

²² Suomen Asiakastieto Oy 2012

tarkoituksiin, joissa luottotiedoilla on todellista merkitystä eli kun halutaan varmistua asiakkaan maksukyvyistä.²³ Henkilöluottotietoja saa luovuttaa ja käyttää luottotietolain 19 §:n mukaisesti seuraavissa tapauksissa:

- luoton myöntämistä ja valvontaa varten
- jos niin laissa erikseen säädetään tai tiedon antaminen perustuu viranomaisen tiedonsaantioikeuteen
- viranomaisen yritystoimintaa varten antaman tuen myöntämistä varten, jos rekisteröity toimii tukea hakeneen yrityksen vastuuhenkilönä
- perinnän suunnittelua varten
- takauksen tai vierasvelkapantti hyväksymistä tai antamista varten
- huoneenvuokrasopimuksen tekemistä varten
- sopimusehtojen määrittelemistä varten, jos sopimuksen tekemisestä ei voi lain mukaan kieltäytyä
- luotto- ja vakuutuslaitokselle rekisteröidyn velvoitteiden hoitokyvystä tämän pyynnöstä annettavan todistuksen tai suosituksen laadintaa varten
- rahanpesun ehkäisemistä tai selvittämistä varten niille, jotka ovat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetussa laissa tarkoitettuja ilmoitusvelvollisia
- työnhakijan ja työntekijän arvioimiseksi
- arvioitaessa yrityksen ja sen vastuuhenkilön kykyä vastata sitoumuksistaan sopimusosapuolena ja valittaessa henkilö yrityksen vastuuhenkilöksi
- tieteellistä tutkimusta, tilastointia ja viranomaisen suunnittelu- ja selvitystehtävää varten

Henkilöluottotietojen sähköisestä luovuttamisesta säädetään luottotietolain 20 §:ssä. Edellä mainittuihin tarkoituksiin tietoja saa luovuttaa teknisen käyttöyhteyden avulla sillä edellytyksellä, että luottotietorekisteriin talletetaan tieto siitä, kenen luottotietoja on haettu ja mihin tarkoitukseen, luovutuksensaaja on antanut sitoumuksen siitä, että luottotietorekisterin käyttöoikeudet annetaan vain etukäteen nimetyille henkilöille, luottotieto toiminnan harjoittajan tietojärjestelmään tallentuu tieto siitä, kuka henkilöluottotietoja on hankkinut ja luovutuksensaaja valvoo henkilöluottotietojen hakemista luottotietorekisteristä säännöllisin määräajoin.

²³ Makkonen 2012, 102.

Luottotietoja voi aina käyttää luoton myöntämiseen. Tietoja voi käyttää luottoa myönnettäessä tai luottotarjoustä tehtäessä. Luottotiedot voidaan myös tarkistaa useamman kerran luotonantoprosessin aikana. Se voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun luottoa nostetaan pidemmän ajan kuluessa. Aikaisemmin myönnetyn luoton luottorajan korottaminen katsotaan luoton myöntämiseksi. Edellytyksenä luottotietojen käytölle on se, että luotonantaja tosiasiallisesti harkitsee luoton myöntämistä asiakkaalle. Luoton myöntämiseen rinnastettavia tilanteita ovat myös sellaiset sopimukset, joihin liittyy luottoriski, vaikka kyseessä ei olisi rahallainan myöntäminen. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tuotteiden myynti laskulla ja puhelinliittymäsopimukset. Luoton valvonnalla tarkoitetaan luotonantajan toimenpiteitä, joiden avulla seurataan luotonsaajan maksukäyttäytymistä ja varmistetaan saatavien perintä. Valvonta edellyttää sitä, että asiakkaalla, jonka luottotietoja valvotaan, on voimassa olevia luottositoumuksia tai muita vastuusitoumuksia, kuten takauksia.²⁴

Perinnän suunnittelun ero luoton valvontaan on siinä, että perinnän suunnitteluun liittyy maksuongelmia. Perinnän suunnittelutarkoitukseen luottotietoja voi käyttää, kun luotto, saatava tai osa siitä on erääntynyt maksettavaksi ja luotonantaja on oikeissa ryhtyä perintätoimiin. Pienet maksuviivästykset liittyvät lähemmin luoton valvontaan.²⁵

Takauksen hyväksyminen edellyttää takaajan maksukyvyn arviointia. Pantinantaja on vastuussa vain antamansa pantin arvosta, mutta tässäkin tapauksessa voidaan tarkistaa luottotiedot.²⁶

Sopimusehtojen määrittelemistä varten luottotietoja voi käyttää sellaisissa sopimuksissa, joista elinkeinonharjoittaja voi kieltäytyä vain perustelluista syistä. Tällaisia välttämättömyshyödykkeisiin liittyviä sopimuksia ovat sähkönsopimukset, vesisopimukset ja peruspankkipalveluihin liittyvät sopimukset. Luottotietojen käyttäminen luotto- ja vakuuslaitokselle rekisteröidyn velvoitteiden hoitokyvystä annettavan todistuksen tai suosituksen laadintaa varten tulee kyseeseen esimerkiksi silloin, kun asiakas on avaamassa ulkomaisen pankkitilin ja pankki laatii todistuksen tai suosituksen, jolla voi varmistua asiakkaan taloudellisesta asemasta.²⁷

²⁴ Makkonen 2012, 102-103.

²⁵ Makkonen 2012, 103.

²⁶ Makkonen 2012, 104.

²⁷ Makkonen 2012, 104.

Rahanpesun ehkäisemistä ja selvittämistä koskevien velvoitteiden toteuttamiseksi luottotietoja voi luovuttaa niille, jotka ovat ilmoitusvelvollisia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä säädetyn lain (503/2008) mukaan. Kyseistä lakia sovelletaan muun muassa luottolaitosten, sijoituspalveluyritysten, vaihtoehtorahastojen, vakuutusyhtiöiden ja rahapeliyhtiöiden toiminnassa. Luottotietoja voi hyödyntää siinä vaiheessa, kun havaitaan, että asiakkaan tekemä liiketoimi on merkitykseltään poikkeava ja epäilyttävä ja luotonantaja suunnittelee rahanpesuilmoituksen tekemistä. Tällaisessa tapauksessa olevien selvitystoimenpiteiden yhteydessä on salassapitovelvollisuus, jonka mukaisesti asiakkaalle tai muille henkilöille ei saa ilmoittaa, että luottotietoja on hyödynnetty.²⁸

2.5 Merkintöjen säilyttämisajat ja merkinnän poistuminen

Maksuhäiriömerkintöjen säilyttämisajoista on säädetty luottotietolain 18 §:ssä. Säilyttämisajat vaihtelevat sen mukaan, millä perusteella merkintä on syntynyt. Pääsääntöisesti merkintä säilyy luottotiedoissa kahdesta viiteen vuoteen. Maksuhäiriömerkinnän säilytysaika voi pidentyä, jos merkinnän säilytysaikana tulee uusia merkintöjä.²⁹

Käräjäoikeuden riidattomasta velkomustuomiosta ja yksipuolisesta tuomiosta syntynyt maksuhäiriömerkintä säilyy rekisterissä kolme vuotta. Aika lyhenee kahteen vuoteen, jos lasku maksetaan eikä merkinnän säilytysaikana tule uusia merkintöjä ja pitenee neljään vuoteen, jos uusia merkintöjä tulee sinä aikana. Sama koskee ulosottoviranomaisen toteaman varattomuuden merkintää.³⁰

Velkajärjestelytiedot ja kuulutustiedot säilyvät luottotietorekisterissä kuukauden ajan siitä, kun vastaavat merkinnät on poistettu rekisteristä, josta tiedot ovat peräisin. Velkajärjestelytiedot, joita koskeva maksuohjelma on määrätty raukeamaan velallisen hakemuksesta, säilyvät kolme kuukautta siitä, kun velallinen on osoittanut maksuohjelman rauenneen.

Ulosottotiedot poistuvat rekisteristä, kun ulosottomies on tehnyt peruuttamisilmoituksen, joka koskee pitkäkestoista tai aiheetonta ulosottoa. Muut ulosottotiedot sen sijaan poistuvat, kun rekisterinpitäjä on saanut tiedon ulosottoperusteen kumoamisesta, velallinen

²⁸ Makkonen 2012, 104.

²⁹ Niemi 2014, 50.

³⁰ Niemi 2014, 50.

on maksanut suppeassa ulosotossa perittävänä olevan velan, ulosottooperusteen määräaika on kulunut umpeen tai ulosottooperusteen määräajan jatkamisesta annettu tuomio on kumottu.

Saatavan vanhentumisesta säädetään ulosottokaassa. Vanhentunutta saatavaa koskeva maksuhäiriömerkintä on luottotietolain mukaan poistettava luottotietorekisteristä heti vanhentumisen tapahduttua. Luottotietoyhtiö poistaa vanhentuneeseen velkaan liittyvän merkinnän rekisteristään ulosottomiehen tai velallisen pyynnön perusteella. Velallisen on tehtävä pyynnön yhteydessä selvitys velan vanhentumisesta. Suoraan ulosottokelpoisia saatavia, kuten veroja, koskevat merkinnät säilyvät rekisterissä kuitenkin laissa säädetyn ajan, vaikka saatava olisi vanhentunut.³¹

2.6 Luottotietopalvelut kuluttajille

Henkilötietolain 26 §:ssä on säädetty tarkastusoikeudesta, jonka mukaan jokaisella on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada tietoonsa, mitä tietoja hänestä on tallennettu henkilörekisteriin. Rekisterinpitäjän on myös ilmoitettava rekisteröidylle säännönmukaiset tietolähteet, mihin tietoja käytetään ja mihin niitä luovutetaan. Omien luottotietojen tarkistus on maksutonta kerran vuodessa. Jos tietojen tarkastamisesta peritään maksu, korvauksen tulee olla kohtuullinen eikä se saa ylittää tiedon antamisesta aiheutuvia välittömiä kustannuksia. Rekisteriotteen voi tilata Suomen Asiakastieto Oy:ltä tai Bisnode Finland Oy:ltä.

Henkilön omasta hakemuksesta voidaan merkitä luottotietorekisteriin omaehtoinen luottokieltomerkintä. Merkintää haetaan luottotietorekisteristä ja sen rekisteröinti on maksutonta. Omaehtoisen luottokieltomerkintä on paikallaan esimerkiksi silloin, kun on epäily siitä, että joku väärinkäyttää toisen henkilötietoja tai kun haluaa vapaaehtoisesti välttää ylivelkaantumista. Merkintä poistetaan automaattisesti kahden vuoden jälkeen tai kirjallisella pyynnöllä.³²

³¹ Lindström 2014, 28.

³² Niemi 2014, 48.

3 SAATAVIEN PERINNÄSTÄ

Saatavien perintää säätelee laki saatavien perinnästä eli perintälaki. Perintälaki on pakottavaa lainsäädäntöä, eli siitä ei saa poiketa velallisen vahingoksi.³³ Perintälain 1 §:n mukaan perintä on toimintaa, jolla pyritään saamaan velallinen suorittamaan vapaaehtoisesti erääntynyt velkojan saatava. Vapaaehtoisia perintätoimia ovat esimerkiksi maksuistutus, maksuvaatimus, velallisen kanssa tehty vapaaehtoinen maksusopimus, maksuajan pidentys, puhelinperintä ja vapaaehtoinen velkasovinto. Vapaaehtoinen perintä on velkojan ja velallisen välinen asia. Velallisen on kannattavaa maksaa velkansa ennen kuin asia siirtyy oikeudelliseen perintään, josta voi aiheutua maksuhäiriömerkintöjä. Oikeudelliseen perintään siirrytään, jos vapaaehtoinen perintä ei tuota tulosta. Oikeudellinen perintä käsittää tavallisesti oikeudenkäynnin ja ulosoton.³⁴

Kuluttajasaatavia ovat elinkeinonharjoittajien saatavat, jotka perustuvat kulutushyödykkeen luovuttamiseen tai luottoon kuluttajalle. Kulutushyödykkeellä tarkoitetaan tavaraa tai palvelua, jota tarjotaan luonnollisille henkilöille tai hankitaan yksityistalouteen. Kuluttajasaatavien perinnässä sovelletaan säännöstä, jonka mukaan velallisella on oikeus pyytää perinnän keskeyttämistä ja asian siirtymistä oikeudelliseen perintään. Vapaaehtoista perintää saa jatkaa pyynnönkin jälkeen, jos siitä ei vaadita korvausta velalliselta. Velalliselle saa myös toimittaa kehotuksia ja ilmoituksia, joita velkojalta edellytetään esimerkiksi maksuhäiriötiedon ilmoittamiseksi tai vanhentumisen katkaisemiseksi.³⁵

Perintä voidaan myös ulkoistaa toiselle yritykselle. Tällöin kyseessä on voittoa tavoitteleva elinkeinotoiminta ja perintää harjoittavat perintätoimistot.³⁶ Ammattimainen perintä, jota perintätoimistot harjoittavat, on erityisen tarkkaan säänneltyä ja se on insolvenssi-politiikan keskeinen painoalue. Perintätoimistojen toiminta on herättänyt kritiikkiä sen suhteen, että toimistot pitkittäisivät tarkoitettua perintää ja siten kasvattaisivat velallisen maksettavaksi koituvia perintäkuluja. Perintätoimi on luvanvaraista toimintaa, jota säätelee laki perintätoiminnan luvanvaraisuudesta (517/1999). Perintätoimena pidetään saatavien perimistä toisen lukuun ja omien saatavien perimistä, jos saatavat on hankittu perintätarkoituksessa.³⁷

³³ Bräysy 2013, 20

³⁴ Niemi 2014, 148, 172.

³⁵ Bräysy 2013, 23-24.

³⁶ Koulu & Lindfors 2016, 28.

³⁷ Koulu & Lindfors 2016, 29.

3.1 Perimisestä aiheutuvat kustannukset

Kuluttajasaatavien perimisestä aiheutuu kustannuksia velalliselle. Kuluttajasaatavan perintäkulujen määrästä ja aikarajoista on säädetty perintälain 10 §:ssä. Lainkohdan mukaan velallisen on korvattava perinnästä aiheutuvat kohtuulliset kulut. Kuluja aiheutuu kirjallisesta maksumuistutuksesta, maksuvaatimuksesta, velallisen pyynnöstä tehdystä maksuajan pidennyksestä ja maksusuunnitelmasta. Perinnästä aiheutuvat kulut ovat suoraan ulosottokelpoisia, jos perittävänä on suoraan ulosottokelpoinen kuluttajasaatava.

3.2 Hyvä perintätapa

Saatavan perinnässä on noudatettava hyvää perintätapaa. Hyvä perintätapa on määritelty perintälain 4 §:ssä. Määräykset koskevat kaikkia velkojia. Perintälakia sovelletaan vapaaehtoiseen perintään eikä se siis koske oikeudellista perintää. Hyvän perintätavan vastaista toimintaa on esimerkiksi maksun laiminlyönnin seuraamuksista väärin tietojen anto, kohtuuttomien tai tarpeettomien kulujen aiheuttaminen velalliselle, yksityisyyden suojan vaarantaminen, perinnän aiheeton pitkittäminen tai muu kohtuutonta haittaa velalliselle aiheuttava toiminta. Esimerkiksi maksuhäiriöstä ilmoittaminen velallisen lähipiiriin kuuluvalle henkilölle on hyvän perintätavan vastaista.³⁸ Perintälain 4 a §:n mukaan velallisella on oikeus saada pyynnöstä velkojalta maksutta kerran vuodessa tieto velkojensa kokonaismäärästä ja perusteista sekä erittely maksamattomista veloista ja lyhenyksistä ja velkapääomalle kertyneiden korkojen ja kulujen määräytymisestä.

³⁸ Bräysy 2013, 20-21.

4 MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄN SYNTYMINEN

Ennen kuin henkilö saa maksuhäiriömerkinnän, on saatavien perintä jatkunut jo melko pitkään. Merkintää edeltää maksuvelvoitteen laiminlyönti, joka on kestänyt vähintään kaksi kuukautta ja velalliselle on myös lähetetty perintä- ja huomautuskirjeitä. Ensimmäinen maksuhäiriömerkintä oikeudellisesta perinnästä tulee yleensä noin 4-6 kuukauden kuluttua velan erääntymisestä.³⁹

Merkintä voi syntyä erilaisin perustein. Yksityishenkilön näkökulmasta olennaisia ovat velkojan ilmoittama maksuhäiriötieto, velkomustuomiot sekä merkinnät ulosotosta. Velkojan ilmoittama maksuhäiriötieto on kyseessä silloin, kun kulutusluotto on ollut erääntyneenä 60 päivää. Tällaista asiaa ei käsitellä tuomioistuimessa. Velkomustuomiossa käräjäoikeus määrää velallisen maksamaan velan. Yksityisoikeudellisten saatavien perintä ulosotossa vaatii aina maksutuomion. Merkintä tulee luottotietoihin vasta tuomiosta, sillä velallinen voi maksaa velan vielä oikeudenkäynninkin aikana tai velkojan vaatimus voidaan hylätä käräjäoikeudessa. Riitaisista oikeusprosesseista, joissa velallinen ja velkoja ovat eri mieltä vaatimuksen määrästä tai perusteista, ei tule maksuhäiriömerkintää. Suoraan ulosottokelpoiset saatavat, kuten verot, sakot, elatusavut ja terveyskeskusmaksut, voidaan siirtää ulosottoon jo yhden maksuhuomautuksen jälkeen. Jos ulosotto ei tuota tulosta, asiasta tulee maksuhäiriömerkintä. Maksuhäiriömerkintä ulosotosta voi tulla varattomuusesteen (suppea ulosotto) tai pitkäkestoisen ulosoton seurauksena. Yksityishenkilön velkajärjestelystä tulee myös merkintä luottotietorekisteriin.⁴⁰

4.1 Kulutusluotto 60 päivää myöhässä

Kulutusluotolla tarkoitetaan luottoa, jonka kuluttaja käyttää kulutushyödykkeiden ja erilaisten palveluiden hankintaan. Erilaisia kulutusluottoja ovat mm. ajoneuvorahoitus, luottokorttiluotot, luotolliset käyttötilit, kodinelektroniikkaluotot ja pikaluotot. Kulutusluotto voi olla vakuudeton tai vakuudellinen. Vakuudellisia kulutusluottoja myöntävät pääasiassa pankit ja vakuudettomia taas rahoitusyhtiöt.⁴¹

³⁹ Makkonen 2012, 107.

⁴⁰ Makkonen 2012, 108-109; Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014a.

⁴¹ Makkonen 2012, 33-34

Luottotietolain 14 §:n mukaan velkojan ilmoittamat maksuhäiriötiedot saa ilmoittaa rekisterinpitäjälle ja tallentaa luottotietorekisteriin, kun maksu on viivästynyt vähintään 60 päivää eräpäivästä. Edellytyksenä on, etteivät velallinen ja velkoja ole tehneet alkuperäisen eräpäivän jälkeen uutta maksusopimusta. Kuluttajaluottosopimuksessa, jota maksuhäiriö koskee, täytyy myös olla maininta maksuhäiriötietojen luovuttamisesta rekisterinpitäjälle ja velkojan on täytynyt lähettää velalliselle vähintään 21 päivää ennen tietojen luovuttamista maksukehotus, jossa muistutetaan tietojen merkitsemisestä luottotietorekisteriin.

4.2 Yksipuolinen käräjäoikeuden tuomio

Saatavan perintä siirtyy oikeudelliseen perintään, kun vapaaehtoinen perintä ei tuota tulosta. Oikeudellinen perintä käsittää oikeudenkäynnin ja ulosoton. Oikeudenkäynnissä kantajana toimii velkoja ja vastaajana velallinen. Tuomio tekee velasta ulosottokelpoisen ulosottooperusteen. Velkomuskanteella kantaja pyytää tuomioistuimelta tietynsisältöistä tuomiota.⁴²

Maksuhäiriömerkintä, joka tulee velkomustuomiosta, on ensimmäinen oikeudellisesta perinnästä seuraava merkintä. Luottotietorekisteriin merkitään velkomustuomion lisäksi tieto saatavan määrästä sekä velkojan tai perintätoimiston nimi. Velkomustuomioista vain yksipuoliset tuomiot ja tuomiot, joissa vastaaja on vedonnut merkityksettömään seikkaan, merkitään luottotietorekisteriin.⁴³

Yksipuolinen tuomio on summaarisen menettelyn lopputulos. Summaariset asiat ovat riidattomia ja yksinkertaisia. Valtaosa käräjäoikeudessa käsiteltävistä maksuvelvoiteasioista on summaarisia. Esimerkiksi maksamattomat puhelinlaskut, osamaksut, pikavipit ja vuokratuotit voivat olla tällaisia asioita. Summaaristen asioiden vireillepano tapahtuu suppealla haastehakemuksella. Menettely on yksinkertaisempaa kuin riitaisissa asioissa, koska haastehakemuksessa ei tarvitse ilmoittaa todisteita eikä siihen tarvitse liittää asiakirjoja. Vaatimuksen perusteet on kuitenkin tehtävä sellaisella tarkkuudella, että vastaaja voi antaa yksilöidyn vastauksen ja jos vastaaja ei anna vastausta, voidaan asiasta antaa yksipuolinen tuomio.⁴⁴

⁴² Niemi 2014, 172-173

⁴³ Makkonen 2012, 108-109.

⁴⁴ Niemi 2014, 174-175.

Kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuteen, tuomioistuin tarkastaa, että hakemus täyttää vaatimukset. Vastaajalle annetaan haaste, josta ilmenee kannevaatimus ja sen perusteet ja todisteet. Vastaajaa pyydetään antamaan vastaus tuomioistuimen määräämässä ajassa, joka on 14-30 päivää.⁴⁵ Vastaaja voi myöntää kanteen oikeaksi tai vastustaa kannetta. Jos vastaaja vastustaa kannetta, hänen tulee ilmoittaa todisteensa ja perusteet vastustamiselle.⁴⁶

Mikäli vastaaja eli velallinen ei vastusta kannetta määrääjässä tai vetoaa seikkoihin, joilla ei ole merkitystä asian käsittelyn kannalta, käräjäoikeus voi antaa yksipuolisen tuomion, jonka perusteena on vastaajan allekirjoittamaan asiakirjaan perustuva vahva näyttö saatavasta. Esimerkiksi tilanne, jossa vastaaja vastustaa kannetta vetoamalla siihen, ettei hänellä ole sillä hetkellä varaa maksaa laskua, ei ole pätevä perustelu asian ratkaisemisessa. Yksipuolinen tuomio voidaan antaa myös, vaikka dispositiivinen, eli sellainen asia, jossa sovinto on sallittu, on riitainen tai riitautettu ja asian valmistelua on jatkettu, jos vastaaja ei ole saapunut valmisteluistuntoon tai vastannut hänelle esitettyyn lausumapyyntöön. Jos vastaaja jää passiiviseksi valmisteluvaiheessa, kanne hylätään yksipuolisella tuomiolla. Jos asia on edennyt pääkäsittelyyn, yksipuolinen tuomio voidaan antaa samoilla edellytyksillä kuin valmistelun osalta.⁴⁷ Asia käsitellään käräjäoikeudessa, joka määräytyy pääsääntöisesti velallisen kotipaikan mukaan.⁴⁸

Summaaristen asioiden käsittelyaika on huomattavasti lyhyempi kuin riitaisten asioiden. Nopeimmillaan yksipuolisen tuomion voi saada muutamassa viikossa. Yksipuolinen tuomio ei ole muutoksenhakukelpoinen, mutta vastaaja voi hakea takaisinsaantia, jolloin asia palautuu täysimittaiseen käsittelyyn käräjäoikeudessa. Takaisinsaantia haetaan siltä käräjäoikeudelta, joka on antanut yksipuolisen tuomion. Takaisinsaantihakemus on tehtävä 30 päivän kuluessa siitä, kun velallinen on saanut tiedon yksipuolisesta tuomiosta. Asia voidaan ottaa uudelleen käsittelyyn, jos velallinen esittää takaisinsaantihakemuksessa seikkoja, joiden vuoksi yksipuolista tuomiota ei olisi voitu antaa, mikäli velallinen olisi vastannut kanteeseen. Yksipuolinen tuomio voidaan panna heti täytäntöön. Takaisinsaantiprosessi ei ole esteenä velallisen varojen ulosmittaamiselle ja varojen tiittämiseksi velkojalle. Velallinen voi hakea täytäntöönpanon keskeytystä tuomioistuimelta, joka käsittelee takaisinsaantihakemuksen.⁴⁹

⁴⁵ Bräysy 2013, 28.

⁴⁶ Niemi 2014, 175.

⁴⁷ Niemi 2014, 176-177.

⁴⁸ Bräysy 2013, 27

⁴⁹ Bräysy 2013, 28-29.

Jos asia on riitainen ja vastaaja kiistää kantajan vaatimukset, asia siirtyy täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Riita-asian oikeudenkäynti on monimutkaisempi ja hitaampi. Oikeusprosessiin kuluu aikaa pelkästään alioikeustasolla yleensä vähintään vuosi ja vielä kauemmin, jos käräjäoikeuden tuomiosta valitetaan hovioikeuteen.⁵⁰

Riita-asian käsittely etenee seuraavalla tavalla:

1. Riita-asian vireilletulo
2. Haastehakemus
3. Kirjallinen valmistelu
4. Yksipuolinen tuomio tai suullinen valmistelu
5. Pääkäsittely
6. Tuomio tai sovinnon vahvistaminen

Riita-asia tulee vireille, kun kantaja toimittaa käräjäoikeuden kansliaan kirjallisen haastehakemuksen velkomuskanteesta. Hakemus voidaan lähettää myös sähköisesti. Haastehakemus sisältää tiedot kantajan yksilöidystä vaatimuksesta ja vaatimuksen perustelut, mahdolliset todisteet kanteensa tueksi, oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevan vaatimuksen sekä toimivaltaisen tuomioistuimen perusteet, jos toimivalta ei tule muuten ilmi.⁵¹

Oikeudenkäynnistä seuraa oikeudenkäyntikuluja, joista vastaa pääsääntöisesti hävinnyt osapuoli. Kulut määräytyvät vakiotaksojen mukaan seuraavalla tavalla:

- jos saatavan pääoma on alle 300 euroa, taksa on 50 tai 80 euroa
- jos saatavan pääoma on 300-1000 euroa, on taksan määrä 80 tai 120 euroa
- jos saatavan pääoma on yli 1000 euroa, on taksa 110 tai 160 euroa.

Lisäksi voi maksettavaksi koitua oikeudenkäyntimaksu, joka on tuomioistuimen asian käsittelemisestä perimä maksu. Tämän maksun suuruus on 60 tai 80 euroa riippuen siitä, onko tiedot toimitettu käräjäoikeudelle sähköisesti vai kirjallisesti.⁵²

⁵⁰ Bräysy 2013, 29

⁵¹ Niemi 2014, 174.

⁵² Bräysy 2013, 27, 29-30.

4.3 Maksuhäiriömerkinnät ulosotosta

Ulosotto on velallisen tuloon ja omaisuuteen kohdistuvaa pakkotäytäntöönpanoa. Ulosottoa sääntelee 1.1.2008 voimaan tullut ulosottokaari (705/2007). Ulosottomiesten toimenpiteet käynnistyvät velkojan täytäntöönpanopyynnöllä, joka perustuu johonkin ulosottoperusteeseen, kuten oikeuden vahvistamaan suoritustuomioon.⁵³ Ulosottokaaren 1 luvun 1 §:n mukaan täytäntöön pantavia velvoitteita voivat olla maksuvelvoite, velvoite luovuttaa toiselle omaisuutta, velvoite tehdä jotain, kieltä tehdä jotain ja velvoite sallia, että toinen tekee jotain.

Saatavan tullessa perittäväksi ulosottoon ulosottomies lähettää velalliselle vireilletuloilmoituksen, jossa on saatavaa koskevia tietoja, yhteydenottokehoitus ja tarvittaessa ennakkoilmoitus tulevasta ulosmittauksesta. Velalliselle lähetetään yleensä myös maksu-kehoitus. Tarkoituksena on saada velallinen maksamaan saatava vapaaehtoisesti. Jos velallinen ei pysty maksamaan saatavaa, hänen tulee ottaa yhteyttä asiaa hoitavaan ulosottomieheen. Ulosottomies voi tehdä velallisen kanssa maksusuunnitelman. Jos vapaaehtoinen saatavien perintä ei tuota tulosta, on vaihtoehtona velallisen tulon tai omaisuuden ulosmittaus.⁵⁴

Ulosottokaaren 1 luvun 32 §:n mukaan luottotietotoiminnan harjoittajalla on oikeus saada salassapitovelvollisuuden estämättä luottotietotoiminnassa tarpeelliset asianhallintatiedot pyyntöä edeltävien kahden kuukauden ajalta niistä ulosottoasioista, joissa on annettu varattomuusestetodistus tai suppean ulosoton estetodistus sekä silloin kun kyseessä on pitkäkestoinen ulosotto. Ulosottolaitos luovuttaa tiedot sähköisesti ja asiakkohtaisesti eriteltynä. Pelkästä ulosottoerinnästä ei aiheudu maksuhäiriömerkintää. Suoraan ulosottokelpoisia saatavia ovat sellaiset saatavat, jotka voidaan periä ulosotossa ilman maksutuomiota oikeudesta. Käytännössä tällaisia saatavia ovat erilaiset julkisoikeudelliset saatavat, kuten verot, sakot, ja elatusapu. Suoraan ulosottokelpoisesta saatavasta seuraa maksuhäiriömerkintä vasta silloin, kun velkaa ei saada perittyä ulosotossakaan.⁵⁵

UK 3 luvun 113 §:n 2 kohdassa säädetään alaikäistä koskevien tietojen luovuttamisesta. Myös luottotietolaissa on säädetty alaikäisiä koskevien luottotietojen luovuttamisesta. Alle 15-vuotiaasta velallisesta ei anneta lainkaan tietoja. Luottotietolain 15 §:n mukaan

⁵³ Lindström 2014, 386.

⁵⁴ Oikeus.fi / Ulosotto 2016.

⁵⁵ Takuusäätiö n.d. a; Niemi 2014, 50.

luottotietorekisteriin saa tallettaa alaikäistä koskevana maksuhäiriötietoina vain luottotietolain 13 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettut ulosottotiedot, jotka on luovutettu luottotietotoimintaa varten ulosottorekisteristä. Näitä ovat asiakkoittain eriteltyt tiedot sellaisesta ulosottoasiasta, jossa on annettu estetodistus tai tieto pitkäkestoisesta ulosotosta. Tämä koskee siis vain 15-17-vuotiaita velallisia. Esimerkiksi velkojien toteamat maksuhäiriöt ja tiedot yksipuolisista tuomioista jäävät luottotietorekisteristä pois.⁵⁶

4.3.1 Velallisen toteaminen varattomaksi

UK 3 luvun 95 §:n mukaan maksuvelvoitetta koskevan ulosottoasian vireilläolo päättyy estetodistukseen, kun maksuvelvoitteen täytäntöönpano päättyy varattomuusesteeseen tai varattomuus- ja tuntemattomuusesteeseen. Varattomuuseste on kyseessä, kun saatavalle ei ole kertynyt täyttä suoritusta ja varattomuus- ja tuntemattomuuseste silloin, kun velallisen olinpaikka on tuntematon. Hakijalle annetaan tästä estetodistus, jonka antamispäivänä ulosottoasian vireilläolo päättyy. Estetodistuksesta käy ilmi asiassa suoritettut toimenpiteet.

Ulosottokaaren 3 luvun 105 §:n mukaisesti suppeaa ulosottoa tulee pyytää ulosottohakemuksessa. Suppeassa ulosotossa voidaan ulosmitata toistuvaistulo, veroennakon palautus tai muu valtioneuvoston asetuksella säädettävä omaisuus, jota ei tarvitse muuttaa rahaksi. UK 3 luvun 107 §:n mukaan suppean ulosoton estetodistus kertoo, että velalliselta ei ole löydetty riittävästi omaisuutta, joka voi olla suppean ulosoton kohteena. Suppean ulosoton jälkeen saatavaa ei voi merkitä passiivisaatavaksi eikä takaisinsaantikannetta voi nostaa. Suppean ulosoton estetodistus ei ole pitävä todistus velallisen maksukyvyttömyydestä, koska ulosotossa etsitään vain omaisuutta, jota ei tarvitse muuttaa rahaksi. Siksi suppean ulosoton varattomuusestemerkinä poistetaan luottotietorekisteristä, kun saatava maksetaan.⁵⁷

⁵⁶ Linna & Leppänen 2014, 545.

⁵⁷ Linna & Leppänen 2014, 544.

4.3.2 Pitkäkestoinen ulosotto

Pitkäkestoista ulosottoa koskevia tietoja on luovutettu 1.4.2012 alkaen.⁵⁸ UK 1 luvun 32 §:n mukaan pitkäkestoinen ulosotto on kyseessä, kun toistuvaistulon ulosmittaus on jatkunut luottotietotoiminnan harjoittajan ulosottotietojen pyyntöä edeltäneiden kahden vuoden aikana yhteensä vähintään 18 kuukauden ajan. Pitkäkestoista ulosottoa koskevat tiedot voidaan antaa uudestaan.

Pitkäkestoista ulosottoa koskevien tietojen luovuttaminen liittyy luottotietojen luotettavuuteen, koska pitkään jatkuneen toistuvaistulon ulosmittauksessa tuomiota koskeva maksuhäiriömerkintä poistuu rekisteröintiajan kuluttua umpeen. Tällöin suurten velkämäärien velallisilla voisi olla jo puhtaat luottotiedot, koska toistuvaistulon ulosmittaus jatkuisi ilman estetodistuksen antamista. Jos asian vireilläolo päättyy välillä estetodistukseen, siitä tulee maksuhäiriömerkintä.⁵⁹

⁵⁸ Linna & Leppänen 2014, 545

⁵⁹ Linna & Leppänen 2014, 544-545.

5 VELKAANTUMISEN SYYT JA KEHITYS

5.1 Velkaongelmien syitä

Velkaongelman määrittely on epätarkkaa, mutta se perustuu henkilön arvioon siitä, kuinka hän pystyy suoriutumaan veloistaan ja maksusitoumuksistaan. Maksuvaikkeudet voivat johtua yllättävistä elämäntilanteen muutoksista, kuten sairastumisesta, työttömäksi jäämisestä tai avioerosta. Velkaongelmien taustalla voivat olla myös huonot taloudenhoitokyvyt, huolimattomuus, mielenterveysongelmat ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Pelkät satunnaiset maksun myöhästymiset tai suuretkaan velat eivät vielä tarkoita velkaongelmaa. Ongelmaksi velkaantuminen muodostuu siinä vaiheessa, kun velan maksamisesta aiheutuu selviä vaikeuksia, jotka vaikuttavat jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen. Velkaongelmia voi tarkastella yksilötasolla tai kotitalouksittain.⁶⁰

Velkaongelmista on tehty useita tutkimuksia. Tutkimuksia ovat toteuttaneet virallisemmat tahot, kuten Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Finanssialan Keskusliitto ja Tilastokeskus, sekä yksittäiset henkilöt opinnäytetöissä ja pro gradu -tutkielmissa. Tutkimukset on rajattu esimerkiksi maantieteellisesti, ikäryhmittäin ja asiakasryhmittäin. Tähän työhön on koottu muutamia esimerkkejä tutkimuksista, joissa on tutkittu velkaongelmien syitä, velan laatua ja velkaantuneiden taustoja. Koska velkaongelmat ovat taipuvaisia uusiutumaan, esittelen myös tutkimuksen ylivelkaantumisesta yksityishenkilön velkajärjestelyn jälkeen. Tutkimusaineistoina on käytetty eri asiakasryhmille toteutettuja kyselytutkimuksia sekä tilastotietoa maksuhäiriöistä ja yksityishenkilön velkajärjestelyistä.

Velkaantumisen syitä on tutkinut Maarit Leinonen pro gradu -tutkielmassaan vuodelta 2014: Velkaantuminen ja kulutusluotot. Leinonen suoritti kyselyn Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille, jolla selvitti, miksi asiakkaat kokivat velkaantuneensa. Vastaa- jilla oli erilaisia lainoja, joista suurin osuus oli asuntolainalla. Myös pikavipit, pankin omat kulutusluotot, luottokorttivelat ja opintolaina olivat suuressa osassa. Huomattava osa, 43 prosenttia vastaajista, koki velkaantuneensa jonkun toisen henkilön vuoksi. Esimerkiksi luoton ottaminen kumppanin puolesta tai lainan takaajana toimiminen nousivat esille. Suurimpia syitä luoton ottamiselle olivat laskujen maksu, perheen elatus ja vanhojen luottojen maksaminen. Vastaajien mainitsemia velkaantumisen syitä olivat esimerkiksi

⁶⁰ Rantala & Tarkkala 2009, 10.

työttömyys, terveysongelmat, tulojen riittämättömyys, muutokset parisuhteessa ja yritystoiminnan lakkaaminen.⁶¹

Kuluttajavirasto toteutti vuonna 2008 talous- ja velkaneuvojille suunnatun kyselyn, jolla kartoitettiin asiakkaiden velkaongelmien taustaa. Suurin osa vastaajista (84 %) vastasi lisääntyneen velkaantumisen syinä holtittoman elämäntyylin, taloudenhallinnan osaamattomuuden ja motivaation puutteen. Muita keskeisiä tekijöitä olivat addiktiot, elinkustannusten nousu, köyhyys, elämäntilanteen muutokset, pikavipit ja luottojen markkinointi. Erityisesti alle 30-vuotiaiden keskuudessa holtiton elämäntyyli, taloudenhallinnan osaamattomuus ja motivaation puute korostuivat. Eroja oli myös kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien välillä. Kaupunkilaisten joukossa keskeisin syy oli yllättävät elämäntilanteen muutokset, mutta myös holtiton elämäntyyli, taloudenhallinnan osaamattomuus ja motivaation puute nousivat esille. Maaseudulla asuvien osalta elämäntilanteen muutokset olivat vielä korostuneempia. Lisäksi köyhyydellä oli suuri merkitys.⁶²

Karoliina Majamaa ja Kati Rantala Helsingin yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta ovat tutkineet nuorten aikuisten velkaongelmia katsauksessaan vuodelta 2016. Kohdeyrmänä olivat 18-35-vuotiaat nuoret aikuiset. Tutkimus toteutettiin nettikyselyllä. Tutkimuksen tavoitteena oli luoda yleiskuva nuorten aikuisten velkaantumisesta ja velkaongelmista sekä selvittää sitä, millainen yhteys elämäntilanteella on velkaongelmien ilmeneeseen ja millaisilla keinoilla velkaantuneet tasapainottavat taloudellista tilannettaan. Tutkimuksessa myös kartoitettiin vastaajien näkemyksiä taloudenhallinnastaan, säästämisestä ja velkaantumisesta.⁶³

Vastaajista 69 prosentilla oli jotain velkaa, josta yleisimmät olivat opintolaina, asuntolaina ja luottokorttivelka. Naisilla oli yleisimmin velkaa. Velan määrä oli suurempi vanhemmissa ikäryhmissä, parisuhteessa olevilla ja perheellisillä sekä korkeammin koulutetuilla. Vastaajista 19 prosenttia koki maksuvaikeuksia. Maksuhäiriömerkintöjä ja/tai velkoja perinnässä tai ulosotossa oli 10 prosentilla vastaajista. Velkaongelmille altisti lainojen lukumäärän kasvaminen, työttömäksi jääminen, parisuhteen loppuminen, sairastuminen ja merkittävät elämänmuutokset.⁶⁴

⁶¹ Leinonen 2014, 42-44.

⁶² Rantala & Tarkkala 2009, 53-54.

⁶³ Majamaa & Rantala 2016, 1.

⁶⁴ Majamaa & Rantala 2016, 1-2.

Velkaongelmat yhdistetään usein erilaisiin kulutusluottoihin. Finanssialan Keskusliiton vuoden 2015 selvityksen mukaan vuonna 2015 kulutusluottoa oli 39 prosentilla suomalaisista, joista yleisimpiä tyyppejä olivat luotolliset pankkitilit, kulutusluotot pankista ja muut luottokorttiluotot. Määrä on muutaman prosenttiyksikön suurempi kuin vuonna 2014. Ylivelkaantuminen näkyy maksuhäiriöiden määrän lisääntymisessä ja tuomioistuinten velkomustuomioissa. Velkaantuminen ja ylivelkaantuminen eivät kuitenkaan välttämättä liity lainanottoon, vaan esimerkiksi verot, vuokrat ja puhelinlaskut aiheuttavat ongelmia.⁶⁵

Velkaraaha otetaan usein, vaikka henkilö olisi oikeutettu toimeentulotukeen. Vuonna 2007 julkaistun tutkimuksen mukaan toimeentulotukeen oikeutettuja ihmisiä on ollut noin kaksinkertainen määrä siihen nähden, paljonko ihmisiä on todellisuudessa ollut tuen piirissä. Tulokset pohjautuvat vuonna 2005 kerättyyn aineistoon. Tutkimuksen tekijän, Susan Kuivalaisen, mukaan syitä tuen alikäyttöön ovat esimerkiksi tietämättömyys järjestelmästä ja tuen myöntämisen perusteista sekä häpeä. Pelko siitä, että ihminen leimautuisi yhteiskunnan elätiksi voi näkyä siinä, että toimeentulotuen sijaan turvaudutaan velkaraan.⁶⁶ Toimeentulotukea haettaessa vaaditaan selvityksiä tuloista ja menoista, kun taas esimerkiksi pikavipin saa ilman, että kertoo mitään elämäntilanteestaan. Myös toimeentulotukihakemusten käsittelyaikojen pituus on aiheuttanut valituksia. Tukea voi olla vaikea saada akuuteissa tai pitkäkestoisissa ongelmissa.⁶⁷ Perustoimeentulotuen käsittely siirtyi kuntien sosiaalitoimistoista Kelalle joulukuussa 2016. Muutos teki perustoimeentulotuen hakemisesta yksinkertaisempaa ja nopeaa. Päätös tehdään seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen jättämisestä. Joulukuun loppupuolella hakemuksia oli saapunut jo 25 000, joista yli puolet oli tehty verkossa. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki jaetaan jatkossakin kunnan sosiaalitoimistosta.⁶⁸

5.2 Velkaongelmien kehityksestä

Yksi syy velkaantumiselle voi olla luottoyhteiskuntaan siirtyminen. Luottoyhteiskunnalla tarkoitetaan yhteiskuntaa, jossa luotot, velkaongelmat ja pyrkimykset ratkaista niitä ovat vahvasti läsnä. Luottoyhteiskunnan kehityksen taustalla on 1980-luvun rahoitusmarkki-

⁶⁵ Peura-Kapanen ym. 2016, 17-18.

⁶⁶ Rantala & Tarkkala 2009, 9. Ks. Kuivalainen 2007

⁶⁷ Hänninen & Hänninen 2015, 83-85.

⁶⁸ Kela 2016a.

noiden vapautuminen, joka vahvisti kulutusluottomarkkinoita ja johti lopulta hallitsemattomaan velkaantumiseen.⁶⁹ Vielä muutama vuosikymmen sitten luottomarkkinat olivat tiukasti säädellyt ja kansa oli muutenkin säästämishaluisempaa. Luottomyönteisyys lisääntyi teollisyhteiskunnan myötä, jolloin suuri osa kansasta oli palkansaajia ja lainojen takaisinmaksukyky parantui. Luotot lisäävät sosiaalista yhdenvertaisuutta ja mahdollistavat hankintoja, joihin ei muuten ehkä olisi varaa. Luottolaitoksia on paljon samoin kuin luottomuotoja. Nopeimmillaan luoton saa minuuteissa.⁷⁰ Luottojen mainostus on aggressiivista ja harhaanjohtavaa ja Kuluttajavirasto onkin puuttunut useita kertoja luottoyhtiöiden mainontaan.⁷¹

Tilanne kärjistyi 90-luvun laman seurauksena. Teollisuutta vietiin halpamaihin, joka vähensi työpaikkoja Suomesta.⁷² Yrityksiä ajautui konkurssiin. Asuntojen hinnat laskivat. Muuttuneet olosuhteet loivat painetta kehittää ratkaisuja velkaongelmien hallitsemiseksi.⁷³ Tämän seurauksena syntyi moderni insolvenssilainsäädäntö. Vuonna 1993 tuli voimaan laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993) ja laki yrityksen saneerauksesta (47/1993). Uuden maksukyvyttömyysfilosofian mukaisesti velkaongelmia ei enää koettu velkojan ja velallisen välisenä asiana vaan myös yhteiskunnan ja talousjärjestelmän ongelmana.⁷⁴

Nykyään osa-aikaiset ja määräaikaiset työsuhteet ovat yleisiä. Lähes neljännes työvoimasta työskentelee osa- tai määräaikaisessa työsuhteessa. Korkeasti kouluttautuminenkaan ei takaa työpaikkaa, koska samaa työpaikkaa voi tavoitella satoja hakijoita. Myös palkan määrä on epäsuhteessa elämisen kustannuksiin. Samaan aikaan esiintyy työttömyyttä ja pulaa työvoimasta, mistä käytetään nimitystä rakenteellinen työttömyys. Se johtuu esimerkiksi siitä, että tarjottavat työt ovat matalapalkkaisia tai sijaitsevat paikoissa, joissa on korkeat asumiskustannukset.⁷⁵

Luotoilla yritetään paikata niukkuutta. Kulutusluottoja otetaan kaikissa yhteiskunnallisissa ryhmissä, mutta pikavipit kohdistuvat erityisesti työttömiin, yksinhuoltajiin ja muihin pienituloisiin henkilöihin. Pikavippien käyttäjien taustalla on myös muita luottoja enem-

⁶⁹ Rantala & Tarkkala 2009, 3.

⁷⁰ Makkonen 2012, 21-22.

⁷¹ Hänninen & Hänninen 2015, 67

⁷² Hänninen & Hänninen 2015, 18

⁷³ Rantala & Tarkkala 2009, 3.

⁷⁴ Koulu & Lindfors 2016, 36.

⁷⁵ Hänninen & Hänninen 2015, 48-51.

män rahankäytöllisiä ongelmia. Pikavippi rahaa käytetään tavanomaisiin elinkustannuksiin, juhlimiseen, ja muiden velkojen ja korkokulujen paikkaamiseen. Kulutusyhteiskunnan luomalla paineella on oma vaikutuksensa luoton ottamiseen.⁷⁶ Kuluttajaluotoista on säännöksiä kuluttajansuojalain 7 luvussa. Vuonna 2010 tuli voimaan lakimuutoksia, jotka rajoittivat luottojen tarjontaa. Kuluttajaluottojen myöntäjällä täytyy olla luottolaitostoimilupa tai sen täytyy kuulua Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämään luotonantajarekisteriin. Vuonna 2013 lakia muutettiin esimerkiksi korkokaton osalta.⁷⁷

Velkaneuvonnassa on uutena asiakasryhmänä ns. köyhät rikkaat. He ovat hyvätuloisia ihmisiä, jotka ovat kuitenkin ylivelkaantuneita ja velkojen lyhentämisen jälkeen jäävä rahamäärä on pieni. Tähän ihmisryhmään lukeutuu esimerkiksi yrittäjiä ja eläkeläisiä, jotka eivät ole mukauttaneet kulutustottumuksiaan alhaisempiin tuloihin.⁷⁸

Ylivelkaantuneiden henkilöiden kokonaismäärää on vaikea sanoa, koska yksittäiset tilastot eivät anna kokonaiskuvaa tilanteesta. Eri tahojen tuottamien tilastojen perusteella voi kuitenkin muodostaa jonkinlaisen kuvan velkaantumisen kehityssuunnasta. Tällaisia tilastoja ovat esimerkiksi maksuhäiriötilastot, ulosoton tilastot, velkajärjestelytilastot ja Takuusäätiön asiakasmäärät.

Kuvio 1 näyttää maksuhäiriöisten henkilöiden määrän kehitystä. Kasvua on tapahtunut lähes joka vuosi. Vuoden 2016 lopussa maksuhäiriöisiä henkilöitä oli jo 373 100. Suomen Asiakastieto Oy:n liiketoimintajohtajan, Jouni Muhosen, mukaan rekisteröityjen henkilöiden määrä on kasvanut ja uudet maksuhäiriömerkinnät kohdistuvat usein jo valmiiksi maksuvaikeuksissa oleville kuluttajille. Uusien maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on laskemaan päin. Vuonna 2016 rekisteriin tuli 38 000 uutta kuluttajaa, mikä on vähemmän kuin vuosina 2014 ja 2015. Kasvua aiempiin vuosiin on tapahtunut eläkeläisten joukossa, mitä selittää suurten ikäluokkien pääseminen 70 vuoden ikään.⁷⁹

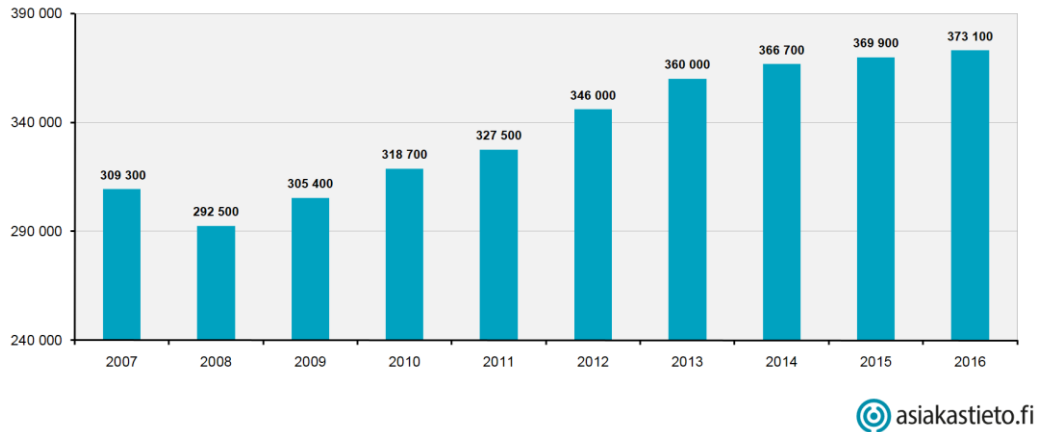
⁷⁶ Rantala & Tarkkala 2009, 8.

⁷⁷ Makkonen 2012, 22.

⁷⁸ Hänninen & Hänninen 2015, 15.

⁷⁹ Asiakastieto 2017.

HENKILÖT, JOILLA ON MAKSUHÄIRIÖ 2007-2016 PERSONS WITH PAYMENT DEFAULTS 2007-2016

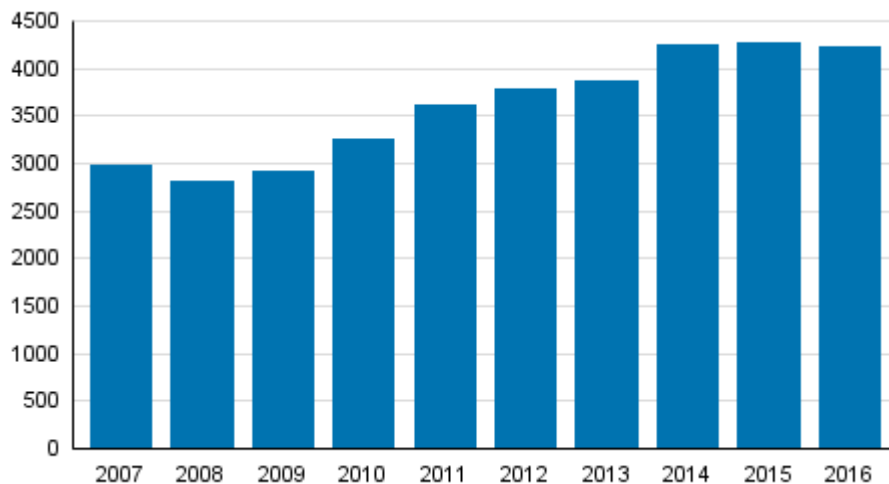

Kuvio 1. Maksuhäiriömerkintäisten henkilöiden määrä 2007-2016 (Asiakastieto 2017)

5.3 Tutkimus ylivelkaantumisesta yksityishenkilön velkajärjestelyn jälkeen

Tuoretta tietoa yksityishenkilöiden velkajärjestelyjen määrästä tarjoaa Tilastokeskus. Kuvio 2 osoittaa, että yksityishenkilön velkajärjestelyyn haki vuonna 2016 hieman vähemmän ihmisiä kuin vuotta aiemmin. Määrä on kuitenkin suuri usean vuoden tarkastelujaksolla. Tilastokeskuksen tietojen mukaan velkajärjestelyhakemusten määrä oli vuonna 2016 yhteensä 4188. Hakemusten ja velkajärjestelyä hakeneiden henkilöiden määrässä on hieman poikkeamaa, koska sama henkilö voi tehdä useamman hakemuksen vuoden aikana. Aviopuolisot, yhteisvastuulliset kanssavelalliset sekä velallinen ja takaaja voivat myös tehdä velkajärjestelyhakemuksen yhdessä.⁸⁰

⁸⁰ Tilastokeskus 2017.

Kuvio 2. Yksityishenkilöiden velkajärjestelyjen määrä 2007-2016 (Tilastokeskus 2017)

Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikön yliaktuaari Sami Fredriksson on tutkinut yksityishenkilöiden ylivelkaantumista vuonna 2008 päättyneiden velkajärjestelyjen jälkeen. Tutkimusaineistona on käytetty ulosottoja ja velkajärjestelyjä koskevia aineistoja. Aiemman tutkimuksen mukaan velkajärjestely ei katkaise kaikkien ylivelkaantuneiden velkakierrettä. Velkaongelmat voivat johtaa myös syrjäytymiseen.⁸¹

Velkajärjestelyyn hakeneiden määrä alkoi nousta vuonna 2003. Määrän nousu tasoittui vuoteen 2005 mennessä. Vuonna 2009 velkajärjestelyyn hakeneiden määrä kääntyi jälleen nousuun ja määrä on kasvanut tasaisesti siitä lähtien. Hakemusten määrä vuosittain on ollut noin 2500 – 4000. Tilastokeskuksen tutkimuksen kohderyhmänä olivat Suomessa pysyvästi oleskelleet henkilöt, joiden velkajärjestely oli määrätty käräjäoikeudessa loppumaan vuonna 2008. Tästä ryhmästä ilmeni, että ylivelkaantuneista miehistä suurin ryhmä (26 %) oli työntekijöitä ja naisista työttömiä (23 %). Koko väestöstä työttömien määrä oli vallitsevassa asemassa. Koulutustasojen suhteen ilmeni, että keskiasiaan suorittaneiden osuus oli suurin ja määrä oli sitä pienempi mitä korkeampi oli koulutus. Suurin osa velkajärjestelyssä olleista sijoittui ikävälille 36-65 vuotta. Vuonna 2013 tutkimuksen kohderyhmästä tavoitetuista henkilöistä noin 35 prosentilla oli maksuvelvoitteita ulosotossa, kun vastaava luku oli vuonna 2008 noin 40 prosenttia. Huomioitavaa on, että tutkimukseen valikoituneiden henkilöiden keski-ikä oli melko korkea. Yleisinä riskitekijöinä ylivelkaantumiselle voidaan pitää matalaa koulutustasoa ja työttömyyttä.

⁸¹ Fredriksson 2015.

Tutkimustulosten perusteella perinnässä olevien maksuvelvoitteiden määrä on myös jatkanut kasvua tutkimusajanjakson aikana.⁸²

Tutkimustulokset antavat yleiskuvan velkajärjestelyyn hakeutumisen syistä ja velkaantumiseen vaikuttavista tekijöistä, vaikka niiden perusteella ei voikaan tehdä syvällisempiä päätelmiä. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että tutkimuksen kohderyhmästä huomattavalla osalla ylivelkaantuminen on jatkunut myös velkajärjestelyn jälkeen. Yksilötasolla ongelmien taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat mm. matala koulutus, työttömyys ja pienituloisuus.⁸³

5.4 Yhteiskunnan toimet velkaongelmien ehkäisemiseksi ja hallitsemiseksi

Insolvenssipolitiikka on julkisen vallan keino toteuttaa velkavastuuta. Insolvenssipolitiikan tavoitteena on velallisen rehabilitointi ja ylivelkaantumisen estäminen. Ylivelkaantumisen hallinta ehkäisee maksuhäiriöiden syntymistä ja luonnollisten henkilöiden ajautumista sosiaaliturvan varaan. Velallisen rehabilitoinnilla tarkoitetaan ylivelkaantuneiden ja maksukykynsä menettäneiden ihmisten palauttamista aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi.⁸⁴

Insolvenssipolitiikka on melko uusi oikeuspolitiikan alue. Ennen 1990-luvun lamaa velkaongelmien katsottiin johtuvan velallisen hallitsemattomasta luotonotosta ja lainsäädännössä keskityttiin vain tehokkaan perinnän toteutumiseen. Laman seurauksena syntyneet maksuhäiriöt ja niiden seuraukset vaikuttivat insolvenssipolitiikan muodostumiseen. Aiemmasta poiketen maksuhäiriöt ymmärretään sosiaalisena, taloudellisena ja oikeudellisena ongelmana, kun aiemmin ylivelkaantumista pidettiin velallisen omana syynä. Laman loppupuolella kehitys oli nopeaa ja säädettiin modernit insolvenssilait, joiden keskiössä oli velkavastuun toteutuminen ja rehabilitaatio. Tätä kehityskautta kutsutaan pehmeän insolvenssipolitiikan kaudeksi. 1990-luvun loppupuolen uusliberalistinen linjaus painotti velallisten neuvontaa ja velkavalistusta. Lama-aikana huomio oli erityisesti yritysten velkaongelmissa, mutta laman hellittäessä luonnollisten henkilöiden velkaongelmat nousivat etusijalle.⁸⁵

⁸² Fredriksson 2015.

⁸³ Fredriksson 2015.

⁸⁴ Koulu & Lindfors 2016, 10.

⁸⁵ Koulu & Lindfors 2016, 10-11.

Vuoden 2007 finanssikriisi ja eurokriisi osoittivat velkaneuvonnan suhteellisen tehottomaksi. Yksityishenkilöiden maksuhäiriöt lisääntyivät ja kotitaloudet velkaantuivat. Insolvenssipolitiikkaan tehtiin muutoksia. Pää tavoitteena säilyi velkaongelmien ennaltaehkäiseminen ja painopisteeksi siirtyivät velkojat velallisten sijaan. Tämä tapahtui siten, että velkojillekin siirrettiin vastuuta ylivelkaantumisen ehkäisystä. Velkojille asetettiin velvollisuus varmistaa, että luotonhakija on luottokelpoinen. Luottojen tarjontaan tuli rajoituksia esimerkiksi pikavippien osalta. Velkojan perintätoimia alettiin säännellä yksityiskohtaisemmin. Insolvenssipolitiikkaan ei ole tehty viime vuosina juurikaan muutoksia, mutta velkaongelmien paheneminen erityisesti yksityishenkilöiden osalta on nostanut asian tärkeysjärjestyksessä korkeammalle. Nykyään insolvenssipolitiikka ei ole vain kansallista, vaan siihen vaikuttavat myös Euroopan unionin linjaukset. Uuden alun politiikan mukaisesti ylivelkaantuneelle on taattava uusia alku, niin yritysten kuin yksityishenkilöidenkin osalta. Eri insolvenssimenettelyjen, eli ulosoton, konkurssin, velkasaneerauksen ja yksityishenkilön velkajärjestelyn, oikeusvaikutusten erilaisuus on herättänyt arvostelua. Vaatimuksia on kohdistettu esimerkiksi siihen, että konkurssimenettelyyn liitettäisi velasta vapauttava vaikutus ja edellytykset velkajärjestelyyn pääsyyn keventyisivät.⁸⁶

⁸⁶ Koulu & Lindfors 2016, 12-14.

6 MAKSUHÄIRIÖMERKINNÄN VAIKUTUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ

6.1 Pankki- ja vakuutuspalvelut

Jokaisella on oikeus pankkitiliin ja sen käyttöön oikeuttavaan maksuvälineeseen, kuten Visa Electron -korttiin. Maksuhäiriömerkintä voi kuitenkin vaikuttaa muihin pankkipalveluihin. Merkintä voi estää uuden tilin tai kortin hankkimisen, lainan saamisen, verkkopankkitunnusten saamisen tai luottokortin saamisen. Jo olemassa olevaan pankkiasiakkuuteen merkinnästä voi seurata luottokortin menetys. Maksuhäiriömerkintä ei kuitenkaan ole peruste tehdä muutoksia tilisopimukseen, sulkea muu kortti tai irtisanoa luotto vaan tällaisiin toimiin täytyy olla painavampi peruste, kuten luoton hoitamisen laiminlyönti.⁸⁷

Vakuutusyhtiöllä ei ole velvollisuutta myöntää vapaaehtoisia vakuutuksia. Kieltäytymisen syy on kuitenkin ilmoitettava kirjallisesti ja perustellusti. Maksuhäiriömerkintä ei saa olla automaattinen hylkäysperuste eli maksuhäiriömerkinnän sisältö vaikuttaa tilanteeseen. Jos on aihetta epäillä, että hakija ei tule maksamaan vakuutusmaksuja, voidaan hakemus hylätä. Vakuutuksen hakija voi myös neuvotella asiasta vakuutusyhtiön kanssa, jolloin voidaan päästä molempia osapuolia tyydyttävään tulokseen.⁸⁸

6.2 Luotot ja osamaksukauppa

Maksuhäiriömerkintä ei välttämättä ole este lainan saamiselle. Vakuudetonta lainaa ei maksuhäiriöinen kuitenkaan saa ja esimerkiksi asuntolainaa varten tarvitaan normaalia enemmän vakuuksia, kuten takaajia. Maksuhäiriömerkintä voi vaikuttaa myös lainan koon.⁸⁹ Maksuhäiriömerkintäinen ei voi ostaa tavaraa laskulla nettikaupoista tai posti-myynnillä, vaan tavara lähetetään postiennakolla tai se täytyy maksaa ennakkoon. Matkapuhelin- tai internetliittymäsopimuksen solmiminen vaatii vakuuden tai ennakkomaksun. Vaihtoehtona on myös prepaid-liittymä.⁹⁰

⁸⁷Järvelä 2015.

⁸⁸Järvelä 2015.

⁸⁹ Kuluttajaliitto 2014, 27-28.

⁹⁰ Kuluttajaliitto 2014, 28.

Opintolaina on valtion takaama laina. Tällä hetkellä maksuhäiriömerkintä estää lainantakuksen saamisen. Kela tarkistaa maksuhäiriötiedot Suomen Asiakastieto Oy:n rekisteristä. Hylkäävä päätös ei kuitenkaan ole vielä lopullinen este saada opintolainaa, koska lainantakaus on mahdollista saada poikkeuksellisten syiden perusteella. Kelalle tai oman korkeakoulun opintotukilautakunnalle tehtävän selvityksen perusteella voi saada lainantakuksen, jos on maksanut velan, josta maksuhäiriömerkintä on aiheutunut tai erityisistä syistä sekä sen perusteella, miten on hoitanut velkojaan ja millaiset lainanhoitomahdollisuudet ovat.⁹¹ 1.8.2017 opintotukeen tulee voimaan muutoksia. Opintolainaan muutokset vaikuttavat sillä tavalla, että opintolainan valtioneuvoston määrää korotetaan ja jatkossa maksuhäiriö ei ole enää este valtioneuvoston määrää korotetaan ja jatkossa maksuhäiriö ei ole enää este valtioneuvoston määrää korotetaan saamiselle.⁹²

Opiskeluajalta kertyvän opintolainan määrä on suuri ja työllistyminen valmistumisen jälkeen epävarmaa. Opiskelijoiden joukossa on esiintynyt tahallista maksuhäiriömerkinnän hankkimista, jolla on vältely velkaantumista. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että jätetään laskuja maksamatta, mikä johtaa lopulta maksuhäiriömerkintään. Merkintä poistuu luottotiedoista 2-3 vuodessa, jos velat maksetaan pois. Opiskeluajalta opiskelija saa silloin opintolainan sijaan toimeentulotukea. Tällainen toiminta ei ole kuitenkaan niin yksinkertaista, miltä vaikuttaa, sillä käytännössä velkamäärän täytyy olla melko korkea, jotta opintolainan valtioneuvoston myöntäminen estyy. Keinottelua on kuitenkin hankala todistaa, joten toiminnan laajuudesta ei ole tarkkaa tietoa.⁹³

6.3 Asuminen

Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa vuokra-asunnon sekä kotivakuutuksen saamista. Jo olemassa olevaa vuokrasuhdetta ei pureta maksuhäiriömerkinnän vuoksi, jos vuokran maksaa ajoissa, mutta uuden vuokra-asunnon vuokraaminen vaikeutuu. Kaikilla vuokra-asuntojen tarjoajilla ja välittäjillä on oikeus tarkistaa luottotiedot. Asunnonhakija voi toimittaa otteen luottotietorekisteristään henkilökohtaisesti, mutta kunnat ja suuret vuokra-asuntoyhtiöt tarkistavat usein tiedot itse.⁹⁴

Maksuhäiriömerkintä ei kuitenkaan estä vuokrasuhteen solmimista. Käytännöt vaihtelevat sen mukaan, kuka on vuokra-asunnon tarjoaja tai välittäjä. Maksuhäiriömerkintöjen

⁹¹ Kela 2016b.

⁹² Kela 2017.

⁹³ Yle 2016.

⁹⁴ Takuusäätiö 2016 n.d. a.

määrällä, ajankohdalla ja summien suuruudella on vaikutusta asiaan. Pyydettyä vuokravakuuden määrä voi olla suurempi vuokra-asunnon hakijalle, jolla on maksuhäiriömerkintöjä. Hakija voi parantaa mahdollisuuksiaan saada vuokra-asunto käyttämällä oma-velkaista takaajaa. Omavelkainen takaaja, joka voi olla hakijan lähipiiriin kuuluva maksukyinen henkilö, on lakisääteisessä vastuussa vuokralaisen vuokranmaksusta. Asiassa tehdään kirjallinen takaussopimus, jossa mainitaan taattavien vuokravelvoitteiden maksimimäärä. Jotkin vuokranantajat hyväksyvät myös sosiaalitoimiston maksusitoumuksen vuokravakuuden korvaajana.⁹⁵

Vuokran maksun laiminlyöminen voi johtaa häättöön. Jos vuokran maksussa on vaikeuksia, kannattaa asiasta sopia vuokranantajan kanssa, koska jo kahden tai kolmen kuukauden vuokrarästtit ovat peruste vuokrasopimuksen purkamiseen. Silloin vuokrasuhde päättyy välittömästi. Jos vuokralainen ei muuta heti, vuokranantaja voi hakea käräjäoikeudelta häättöuomiota, josta tulee merkintä luottotietoihin. Tämä vaikeuttaa edelleen uuden asunnon vuokraamista.⁹⁶

Myös sähkösovimuksen tekeminen voi vaikeutua maksuhäiriön seurauksena. Esimerkiksi Fortum tarkistaa asiakkaan luottotiedot ennen sopimuksen solmimista. Jos asiakkaan maksukyvyistä on epäilyksiä, myyjä voi edellyttää vakuuden tai ennakkomaksun järjestämistä.⁹⁷ Sähkötoimitusta pidetään välttämättömyyspalveluna, jonka saatavuus on tärkeää kaikille kuluttajille riippumatta taloudellisesta asemasta. Kuluttajan maksukyky on arvioitava tapauskohtaisesti ja vakuuden tulisi olla määrältään kohtuullinen, jottei se muodostu esteeksi sähkön saatavuudelle. Kuluttaja-asiamiehen ratkaisussa vuodelta 2016 Suur-Savon Sähkö Oy vaati kuluttajalta vakuutta edellytyksenä sähkön toimitukselle. Tapauksessa vakuutta vaadittiin pelkästään luottotietomerkinnän perusteella ilman kuluttajan maksukyvyä arviointia. Kuluttajan maksukykyä tulee kuitenkin arvioida kokonaisuutena ottaen huomioon maksuhäiriömerkinnän laatu ja syyt.⁹⁸

6.4 Työllisyys

Työnantajalla on joissain tapauksissa oikeus tarkistaa työnhakijan luottotiedot. Laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) sisältää tästä säädöksiä. YksTL 5 a §:n

⁹⁵ Vuokraturva n.d.

⁹⁶ Kuluttajaliitto 2014,19.

⁹⁷ Fortum 2014

⁹⁸ Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2016.

mukaan tämä oikeus on työnantajalla, kun työntekijän henkilöluottotiedot tarkistetaan työntekijän luotettavuuden arvioimiseksi ja työntekijän on tarkoitus toimia työtehtävissä, jotka edellyttävät erityistä luotettavuutta ja

1. Työtehtäviin sisältyy päätäntävaltaa tehdä työnantajan puolesta merkittäviä taloudellisia sitoumuksia tai tosiasiallisesti itsenäistä harkintavaltaa tällaisten sitoumusten valmistelussa
2. Työntekijän nimenomaisena tehtävänä on taloudellisesti merkittävien luottojen myöntäminen ja valvonta
3. Työtehtävien hoitamiseksi annetaan pääsy työnantajan ja asiakkaan kannalta keskeisiin liike- ja ammattisalaisuuksiin, joiden suojaamisesta on erityisesti huolehdittu
4. Työtehtävien hoitaminen edellyttää tietojärjestelmän käyttöoikeuksia, joiden avulla voidaan siirtää työnantajan tai asiakkaan varoja tai muuttaa tietoja tai joissa työntekijä käyttää tietojärjestelmän pääkäyttäjän valtuuksia
5. Työtehtävien olennaisena osana on käsitellä ilman välitöntä valvontaa arvoltaan merkittävää määrää rahaa, arvopapereita tai arvoesineitä
6. Työtehtävät ovat työnantajan tai asiakkaan omaisuuden vartiointitehtäviä
7. Työtehtävien luonteeseen kuuluu pääsääntöisesti valvomaton työskentely yksityiskodissa.

YksTL 4 §:n mukaan työnantajan on kerättävä työntekijää koskevat henkilötiedot ensisijaisesti työntekijältä. Kun työnantaja hankkii henkilöluottotietoja työntekijän luotettavuuden selvittämiseksi, ei vaadita työntekijän suostumusta. Työntekijän on kuitenkin ilmoitettava työntekijälle etukäteen häntä koskevien tietojen hankkimisesta luotettavuuden selvittämiseksi sekä ilmoitettava, mistä rekisteristä tiedot hankitaan.

7 RATKAISUJA VELKAONGELMIIN

Velallisella on eri vaihtoehtoja, joiden avulla hän voi ratkaista velka- ja maksuongelmiin. Sopiva ratkaisu voi löytyä, kun selvittää omaa maksukykyään, koska jotkin vaihtoehdot ovat riippuvaisia velallisen maksukyvyistä. Kuva 1 osoittaa, mitä vaihtoehtoja velallisella on käytettävissään. Ensisijaisesti kannattaa yrittää neuvotella velkojen maksusta velkojien kanssa, mikäli maksukyky riittää koko laina-ajaksi. Eri velkojille kohdistuvat saatavat voi myös yhdistää yhdellä lainalla hakemalla Takuusäätiön takausta tai sosiaalista luottoa. Jos velallisen maksukyky on heikko tai sitä ei ole, velat voi päästää perintään ja ulosottoon tai hakea tuomioistuimesta pääsyä yksityishenkilön velkajärjestelyyn.⁹⁹

Kuva 1. Ratkaisuja velkaongelmiin (Takuusäätiö n.d. c.)

Maksukyky voidaan selvittää laskemalla maksuvara. Maksuvaran laskukaava yksinkertaistettuna:

⁹⁹ Takuusäätiö n.d. b.

Tulot yhteensä

-asumismenot

-määrätyn suuruinen rahamäärä välttämättömiin menoihin

-tiedyt tapauskohtaiset menot

= summa velkojen maksuun kuukaudessa

Jos summa jää miinuksien puolelle, ei maksuvaraa ole. Maksuvaralaskelmaa käytetään Takuusäätiössä, kuntien sosiaalisessa luototuksessa ja kun harkitaan yksityishenkilön velkajärjestelyyn pääsyä. Myös velkojat laskevat velallisen maksuvaran tehdessään pitkäaikaisia maksusopimuksia.¹⁰⁰

7.1 Maksusopimus velkojien kanssa

Velkojien ja perintätoimistojen kanssa voi yleensä neuvotella maksujärjestelyistä, kun velallisella on maksuvaikeuksia. Neuvotella voi myös, kun lasku on siirtynyt tuomioistuimen tai ulosoton käsittelyyn. Neuvottelulla voidaan ehkäistä viivästys- ja perintäkulojen kasvamista. Erilaisia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi eräpäivän siirtäminen, kuukausierän pienentäminen, laina-ajan pidentäminen, lyhennysvapaat jaksot, luottojen yhdistäminen ja koron alentaminen. Maksusuunnitelmasta voidaan periä kuluja, joiden suuruus riippuu velan pääomasta ja maksuerien määrästä.¹⁰¹

Maksusuunnitelma on velalliselle kannattava toimenpide, koska siten velallinen välttyy erilaisilta kuluilta, joita aiheutuu muusta vapaaehtoisesta perinnästä, oikeudellisesta perinnästä ja ulosotosta. Velallinen voi myös välttyä maksuhäiriömerkinnältä. Oikeudessa vahvistetusta maksusopimuksesta eli sovinnosta ei tule maksuhäiriömerkintää. Maksusuunnitelmalla velallinen voi myös varmistua siitä, että hänen velkansa suhteen menettellään maksusopimuksen ehtojen mukaisesti.¹⁰²

¹⁰⁰ Takuusäätiö n.d. c.

¹⁰¹ Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014b.

¹⁰² Lindström 2014, 179.

7.2 Velkaneuvonta

Vuonna 2000 voimaan tuli laki talous- ja velkaneuvonnasta (713/2000). Talous- ja velkaneuvonta on Kilpailu- ja kuluttajaviraston johtama lakisääteinen, maksuton palvelu, jota järjestävät aluehallintovirasto ja kunnat. Neuvonnasta on apua oman velkatilanteen kartoittamisessa, neuvotteluissa velkojien kanssa, maksuaikataulujen ja velkojen järjestelyssä ja velkajärjestelyhakemuksen laatimisessa. Velkaneuvontaa tarjoavat kuntien lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköt, seurakunnat, yleishyödylliset yhdistykset ja yksityiset toimijat. Velkaneuvojan tapaaminen tapahtuu ajanvarauksella. Neuvonnassa kartoitetaan henkilön kokonaisvaltainen taloudellinen tilanne ja hän saa neuvoja talouden ja velkojen hoitoon ja taloudenpidon suunnitteluun. Velkaneuvoja voi myös olla yhteydessä velkoihin ja auttaa yksityishenkilön velkajärjestelyhakemuksen laatimisessa.¹⁰³

7.3 Velkojen päästäminen ulosottoon

Jos velkojen määrä on kohtuullinen, ulosotto voi olla järkevämpi vaihtoehto kuin velkojen maksu uudella velalla. Ulosoton etuna on velkakierteen pysäyttäminen, koska velallinen ei voi ottaa sen aikana uutta velkaa. Ulosotto voi olla myös välivaiheena ennen yksityishenkilön velkajärjestelyä. Jos muut velkaongelmien ratkaisukeinot eivät ole mahdollisia, ulosotto voi olla jopa ainoa vaihtoehto. Esimerkiksi Takuusäätiön takaus tai velkajärjestely voivat olla velallisen ulottumattomissa, jos taloustilanne tai elämäntilanne ei ole vakaata tai maksukykyä ei löydy. Jos velallinen on käynyt aiemmin läpi velkajärjestelyn tai saanut Takuusäätiön takauksen tai sosiaalisen luoton, voi ulosotto olla myös ainoa vaihtoehto. Ulosmitattava määrä voi myös olla pienempi kuin muiden vaihtoehtojen kuukausierä. Jos tulot ovat pysyvästi niin pienet, ettei niistä voida ulosmitata, päättyy ulosotto aikanaan velkojen vanhentuessa lopullisesti.¹⁰⁴

7.4 Sosiaalinen luototus

Vuosina 1999-2001 sosiaali- ja terveysministeriö toteutti ensimmäisen kokeilun sosiaalisesta luototuksesta. Kokeilun aikana myönnettiin yli 1600 luottoa. Sosiaalisen luoton tär-

¹⁰³ Makkonen 2012, 200.

¹⁰⁴ Takuusäätiö n.d. d.

keimmät käyttökohteet olivat talouden hallintaan saattaminen, velkaisuuden hoito, erilaiset hankintamenot ja työllistymistä edistävät kohteet. Vuonna 2002 tuli voimaan laki sosiaalisesta luototuksesta (1133/2002).¹⁰⁵

Noin kolmekymmentä kuntaa tarjoaa tällä hetkellä asukkailleen sosiaalista luototusta. Sosiaalinen luotto on kustannuksiltaan edullinen rahoitusmuoto henkilöille, joilla on pienituloisuuden tai vähävaraisuuden vuoksi vaikea saada kohtuuehtoista luottoa vapailta luottomarkkinoilta, mutta joilla on kykyä suoriutua luoton hoitamisesta. Sosiaalisen luoton yleisin käyttötarkoitus on velkojen järjesteleminen. Sosiaalisen luoton pohjana on kokonaisvaltaisen taloudellisen ja sosiaalietuuksiin liittyvän neuvonnan antaminen ja henkilön hyvinvoinnin ja omatoimisuuden edistäminen. Luototuksen käyttöön ottaminen on kunnille vapaaehtoista ja kunta voi vastata sosiaalisesta luotosta myös yhteistyössä muiden kuntien kanssa.¹⁰⁶

Sosiaalisesta luotosta tehtävässä sopimuksessa määritellään luoton käyttötarkoitus, määrä, korko ja takaisinmaksuehdot. Sosiaalinen luotto on kunnan yksityisoikeudellinen saatava ja siihen sovelletaan perintälakia.¹⁰⁷ Sosiaalista luottoa harkittaessa käydään läpi asiakkaan elämäntilanne perehtyen hänen velkoihinsa, tuloihinsa ja menoihinsa. Velkojen kokonaismäärän tulee mahtua sosiaalisen luototuksen rajoihin. Henkilön maksuvaran tulee riittää velkojen maksun jälkeen sosiaalisen luoton lyhennyksiin ja korkoihin. Muun selvityksen yhteydessä keskustellaan myös muusta talouden hoidosta. Talousneuvonnasta on apua myös luoton maksamisen jälkeen. Etenkin pienituloiset ihmiset kokevat talousosaamisensa puutteelliseksi, mikä selittää joiltain osin ylivelkaantumista. Edellytyksenä sosiaaliselle luototukselle on asiakkaan vakiintunut elämäntilanne, pysyvät tulot ja kyky suoriutua luoton takaisinmaksusta.¹⁰⁸

7.5 Takuusäätiön takaus

Takuusäätiö myöntää takauksia pankista nostettaviin järjestelylainoihin, joilla velat yhdistetään yhdeksi lainaksi. Takaus on tarkoitettu yksityishenkilöille ja takauksen saamiselle on ehtoja, jotka liittyvät esimerkiksi velallisen elämäntilanteeseen ja maksukykyyn.

¹⁰⁵ Rissanen 2015, 11.

¹⁰⁶ Makkonen 2012, 202.

¹⁰⁷ Rissanen 2015, 19.

¹⁰⁸ Rissanen 2015, 30.

Takauksen enimmäismäärä on 34 000 euroa ja alimmillaan määrä on 2000 euroa. Takauksen määräaika voi olla enintään kahdeksan vuotta. Takauksen hakijan elämäntilanteen tulee olla riittävän vakaa, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että hakijalla on säännöllisiä tuloja ja menoja ja velkaantumiseen johtavat syyt, esimerkiksi peliongelmat, ovat päättyneet. Maksukyvyyn arvioinnissa lasketaan maksuvara, jota on oltava koko takauksen ajaksi ja sen täytyy riittää sekä järjestelylainan että muiden velkojen hoitoon. Lisäksi velallisen on täytynyt hoitaa velkojaan ennen takauksen hakemista maksuvaran suuruisella summalla. Lainan nostamisen yhteydessä kirjataan erityinen luottotietomerkinä (TK) Suomen Asiakastieto Oy:n luottotietorekisteriin.¹⁰⁹

Järjestelylainalla voidaan yhdistää sellaiset velat, joista on korkeintaan henkilötakaus kuten kulutusluotot, vuokraverat, verovelat, elatusapuvelat, sakot ja perintään ajautuneet opintolainat. Järjestelylainan ulkopuolelle jäävät asuntolaina, kuntien myöntämä sosiaalinen luotto ja pankissa hoidossa oleva Kelan takaama opintolaina. Myös suurehko autolaina voi jäädä järjestelyn ulkopuolelle.¹¹⁰

7.6 Yksityishenkilön velkajärjestely

Yksityishenkilön velkajärjestely on velallisen viimesijainen keino järjestellä raha-asiansa. Velkajärjestely antaa velalliselle mahdollisuuden järjestää kaikki ennen velkajärjestelyä syntyneet velkasuhteensa kerralla. Velkojat taas saavat olosuhteisiin nähden mahdollisimman suuren osan saatavistaan. Yksityishenkilön velkajärjestely käynnistyy vain velallisen omasta hakemuksesta.¹¹¹

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä sisältää säännöksiä velkajärjestelyn sisällöstä, siihen hakeutumisesta ja muista säännöksistä. Velkajärjestelylain 1 §:n mukaan yksityishenkilön velkajärjestelyn tavoitteena on korjata maksukyvyttömän yksityishenkilön eli velallisen taloudellinen tilanne. Velkajärjestelyä haetaan tuomioistuimelta.

Velkajärjestelylain 5 §:n mukaan velkajärjestelyssä velallinen käyttää velkojensa suoritukseksi kaikki tulot, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihin. Velallisen on luovuttava muusta kuin perusturvaansa

¹⁰⁹ Takuusäätö n.d. e.

¹¹⁰ Takuusäätö n.d. f.

¹¹¹ Bräysy 2013, 68-69.

kuuluvasta omaisuudesta, joka on luovutettu hänelle osamaksu- tai vuokrausluottosopimuksen nojalla. Perusturvaan kuuluvaa varallisuutta on omistusasunto, kohtuullinen asuntoirto- ja työvälineistö ja niihin rinnastettavat esineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseksi. Muu varallisuus on käytettävä velkojen suoritukseksi.

Velkajärjestelylain 7 §:ssä on säädetty velallisen myötävaikutusvelvollisuudesta, jonka mukaan velallisen on myötävaikutettava siihen, että velkajärjestely voidaan toteuttaa asianmukaisesti. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että velallinen pyrkii ylläpitämään maksukykyään ja on valmis ryhtymään toimenpiteisiin, jotka parantavat hänen maksukykyään. Velkajärjestelyä haettaessa, mutta ennen maksuohjelman vahvistamista velallinen saa käyttää varojaan vain välttämättömiin elinkustannuksiin eikä hän saa tehdä uutta velkaa.

Velkajärjestelylain 9 §:n mukaisesti edellytyksenä velkajärjestelyn myöntämiselle on se, että maksukyvyttömyyden pääasiallinen syy on velallisen maksukykyyn olennainen heikentyminen sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden tai muiden olosuhteiden muutosten vuoksi, jotka johtuvat pääasiassa muusta kuin velallisen omasta syystä tai velkajärjestelyyn on muuten painavat perusteet eikä velallinen kykene kohtuudella parantamaan maksukykyään selviytyäkseen veloistaan aiheutuvista menoista.

Esteitä velkajärjestelyn myöntämiselle ovat velkajärjestelylain 10 §:n mukaan muun muassa se, jos velalliselle on määrätty rikoksen perusteella maksuvelvollisuus, velallinen on ulosottomenettelyssä pakoillut tai salaillut tulojaan ja varojaan tai antanut tahallaan velkojille vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taloudellisesta asemastaan ja ne ovat olennaisesti vaikuttaneet luoton myöntämiseen. Velkajärjestely voidaan kuitenkin myöntää esteestä huolimatta, jos siihen on painavia syitä ottaen huomioon velallisen toimet velan maksamiseksi, velkaantumisen kesto ja muut olosuhteet.

Velkajärjestelylain 16 §:n mukaan velkajärjestely keskeyttää viivästyskoron kertymisen velkajärjestelyyn kuuluvalla velalla sekä muut maksuviivästyksen seuraamukset, jotka riippuvat viivästyksen kestoista.

23 §:n mukaan velkajärjestelyssä velalliselle vahvistetaan hänen maksukykyään vastaava maksuohjelma. Velkajärjestelyn keinoihin kuuluu:

1. Velan maksuaikataulun muuttaminen
2. Velallisen maksusuoritusten lukeminen ensin velan pääoman ja sen jälkeen luotokustannusten lyhennykseksi

3. Jäljellä olevien luottokustannusten maksuvelvollisuuden alentaminen
4. Maksamatta olevan velan määrän alentaminen
5. Velan maksuvelvollisuuden poistaminen

Velkajärjestelyn keinoista säädetään velkajärjestelylain 25 §:ssä. Velkajärjestely voi myös sisältää velan maksamisen kokonaan tai osittain tätä tarkoitusta varten otettavalla uudella velalla. Velkajärjestelylain 30 §:n mukaan maksuohjelman kesto on tavallisten velkojen osalta pääsääntöisesti kolme vuotta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työn tavoitteena oli tutkia ja jäsenellä yksityishenkilöiden maksuhäiriömerkintöjen syntyperusteita ja vaikutuksia. Luottotietoihin liittyvää lainsäädäntöä lähestyttiin sääntelyn kehityksen kautta. Luottotietolain sisällöstä esille nostettiin erityisesti luottotietorekisterin sisältö ja tietojen käyttäminen. Luottotietotoiminnan harjoittamista käsiteltiin lyhyesti lain näkökulmasta. Velkaantumisen syitä ja kehityksiä pohdittiin yleisellä tasolla eri tutkimuksiin pohjautuen. Lisäksi esille nostettiin insolvenssipolitiikan keinot, joilla yhteiskunta pyrkii ehkäisemään ja hallitsemaan ylivelkaantumista.

Maksuhäiriömerkintä voi syntyä velkojan ilmoittaman maksuhäiriön, velkomustuomion tai ulosoton perusteella. Velkoja voi ilmoittaa maksuhäiriön luottotietorekisterin pitäjälle, kun maksu on viivästynyt yli 60 päivää, velalliselle on lähetetty maksukehoitus 21 päivää ennen maksuhäiriömerkinnän rekisteröintiä ja siinä on mainittu merkinnän mahdollisuudesta. Maksuhäiriömerkintä velkomustuomiosta on ensimmäinen oikeudellisesta perinnästä seuraava merkintä. Merkintä tulee vain riidattomista ja yksipuolisista tuomioista. Maksutuomio toimii ulosottoperusteena yksityisoikeudellisten saatavien perinnässä. Ulosotosta voi tulla maksuhäiriömerkintä varattomuus- tai tuntemattomuusesteen perusteella sekä pitkäkestoisen, yli 18 kuukautta kestävän, ulosoton perusteella.

Maksuhäiriömerkinnän vaikutuksia käsiteltiin käytännön tasolla. Maksuhäiriöt vaikeuttavat monin tavoin ihmisen arkipäiväistä elämää. Maksuhäiriöinen henkilö on oikeutettu peruspankkipalveluihin, mutta uusi pankkitili, luottokortti ja verkkopankkitunnukset voivat jäädä saamatta. Maksuhäiriöinen voi saada lainaa, mutta ehdot lainan myöntämiselle ovat tiukat. Tavaroiden ja palveluiden hankkiminen laskulla tai osamaksulla estyy ja vaihtoehdoksi jää postiennakko tai tavaran maksu ennen sen luovutusta. Vuokra-asunnon saaminen rajoittuu ja vuokralaiselta voidaan vaatia suurempia vuokravakuuksia tai takajia. Myös muut asumiseen liittyvät sopimukset, kuten kotivakuutus ja sähkösopimus vaikeutuvat maksuhäiriömerkintöjen vuoksi. Työpaikat, joissa työntekijältä vaaditaan erityistä luotettavuutta, tarkistavat työntekijän luottotiedot. Tämä rajoittaa maksuhäiriöisen henkilön työllistymismahdollisuuksia.

Velkaongelmia voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Tässä opinnäytetyössä huomio oli velkaantumisen syissä, velan lähteissä ja velkaantuneiden taustoissa. Tarkastelemieni tutkimusten perusteella yleisimmät syyt velkaantumiselle olivat työttömyys, al-

haiset tulot, terveysongelmat, muutokset parisuhteessa, yllättävät elämäntilanteen muutokset ja ihmisten henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten motivaation ja tiedon puute sekä heikot taloudenhoitokyvyt. Myös taloustilanteen muutokset, elinkustannusten nousu ja luottojen markkinointi altistivat ylivelkaantumiselle. Joissain tapauksissa velkaa otetaan myös toisen henkilön puolesta.

Yleisimpiä velan lähteitä vaikuttavat olevan erilaiset kulutusluotot, kuten luottokorttiluotot, pikaluotot ja pankkien myöntämät kulutusluotot. Asuntolaina oli yksi suurimmista velan lähteistä, kuten myös opintolaina. Velkaongelmien taustalla voi olla myös vuokramaksuongelmia, puhelinlaskuja, veroja ja muita lainanottoon liittymättömiä kuluja.

Velkajärjestelyhakemusten perusteella voi tehdä jotain johtopäätöksiä ylivelkaantuneiden taustoista. Tilastojen perusteella ylivelkaantuneista miehistä suurin osa oli työssäkäyviä. Naisista suurin osa ylivelkaantuneista oli työttömiä. Koko väestöä tarkasteltaessa työttömyyden osuus ylivelkaantuneista oli vallitsevampi. Velkaongelmaisten osuus on myös sitä suurempi, mitä alhaisempi on koulutustaso. Riskitekijöitä ylivelkaantumiselle ovat siis matala koulutustaso ja työttömyys.

Tutkimusten perusteella erityisesti nuorten aikuisten joukossa elämäntyyli, taloudenhallinnan osaamattomuus ja motivaation puute olivat useammin velkaongelmien taustalla. Pikavippejä otetaan erityisesti tässä ikäryhmässä. Vanhemmilla ikäryhmillä velan määrä oli yleisesti suurempi ja koostui usein asuntolainasta, opintolainasta ja kulutusluotoista. Koko väestöstä naiset olivat velkaantuneempia. Perheelliset ja parisuhteessa olevat ja korkeasti koulutetut olivat myös velkaantuneempia kuin muut ryhmät. Tutkimuksissa on tarkasteltu myös henkilöitä, joilla ei ole vielä maksuhäiriömerkintöjä, mikä on otettava huomioon velkaongelmien tarkastelussa.

Muu lähdeaineisto on melko yhtenevä tutkimustulosten kanssa. Maksuvaikeuksien syiksi mainittiin yllättävät elämäntilanteen muutokset, kuten sairastuminen, työttömäksi jääminen ja avioero. Myös heikot taloudenhoitokyvyt, huolimattomuus, mielenterveysongelmat ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet mainittiin useissa lähteissä. Henkilöt, joilla on jo ennestään velkaongelmia tai maksuhäiriömerkintöjä, ovat taipuvaisia myös myöhempiin maksuvaikeuksiin.

Tutkimusten luotettavuuteen vaikuttavat tutkittavat kohderyhmät, jotka on usein rajattu maantieteellisesti tai kohdistettu vain yksittäisen organisaation asiakkaille tai henkilökunnalle. Tutkimuskysymysten rajaaminen voi vaikuttaa siihen, että tulokset eivät käsittele

aihetta riittävän laajasti kokonaisuuden kannalta. Tässä työssä pyrittiin kuitenkin luomaan vain yleiskuvaa tilanteesta, mihin tutkimukset antavat melko hyvän pohjan. Tarkempaa analyysiä varten laajempi otanta tutkimuksia tai oman tutkimuksen toteuttaminen olisivat olleet järkevä vaihtoehto. Jatkotutkimuksia aiheeseen liittyen voisi tehdä esimerkiksi siitä, miten lakimuutokset, kuten tuore opintotuki uudistus, vaikuttavat maksuhäiriöiden tai velkomustuomioiden määrään.

Velkaongelmien ratkaisuja on käsitelty lähinnä siltä osin, mitä on tehtävissä, kun maksuhäiriömerkintöjä jo on. Velallisen käytössä on useita vaihtoehtoja, joista sopivat ratkaisut riippuvat velallisen tilanteesta. Ensisijaisesti kannattaa neuvotella velkojien kanssa erilaisista maksusopimuksista, sillä siten voi välttyä maksuhäiriömerkinnöiltä ja ylimääräisiltä kuluilta. Velallisen on myös kannattavaa turvautua talous- ja velkaneuvontaan, joka on maksuton palvelu. Velkaneuvonnasta velallinen saa apua tilanteensa kartoittamiseen, maksusopimusneuvotteluihin, velkojen ja talouden hoitamiseen ja velkajärjestelyhakemuksen tekemiseen. Sosiaalinen luototus ja Takuusäätien takaus ovat apuna velkojen järjestelyssä ja talouden tasapainottamisessa. Joskus ainoa ratkaisu velkaongelmiin on velan päästäminen ulosottoon. Viimesijaisena keinona on yksityishenkilön velkajärjestely, jolla velallinen saa järjestettyä velkansa yhdellä kertaa maksuohjelman mukaisesti.

LÄHTEET

Bräysy, P. 2013. Perintä käytännössä. Helsinki: Helsingin seudun kauppakamari / Helsingin Kamari Oy.

Fortum 2014. Energiateollisuus ry:n suosittelemat sähkönmyyntiehdot. Viitattu 31.1.2017 <http://www.fortum.com/countries/fi/SiteCollectionDocuments/Sahkonmyynti/S%C3%A4hk%C3%B6nmyyntiehdot%20SME%202014.pdf>.

Fredriksson, S. 2015. Uudet velat uhkaavat velkajärjestelyn läpikäynnystä. Tilastokeskus. Viitattu 27.10.2016 http://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2014/art_2014-12-08_010.html?s=0.

Henkilötietolaki 523/1999. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>.

Hänninen, J. & Hänninen, J. 2015. Suomalainen velkakirja: ihmisten elämä velkaantuvassa maassa. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Järvelä, S. 2015. Maksuhäiriömerkinnän vaikutus vakuutus- ja pankkipalveluihin. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE. Viitattu 26.10.2016 <https://www.fine.fi/media/julkaisut-2015/maksuhairiomerkinna-vaikutus-vakuutus-ja-pankkipalveluihin-2015.pdf>.

Kela 2016a. Kelaan saapunut 25 000 toimeentulotuen hakemusta – 55 % hakemuksista tehty verkossa. Viitattu 29.1.2017 http://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/kelaan-saapunut-25-000-toimeentulotuen-hakemusta-55-hakemuksista-tehty-verkossa?_101_INSTANCE_bXQwrAFx2FGH_redirect=%2F.

Kela 2016b. Opintolaina. Viitattu 19.1.2017 <http://www.kela.fi/opintotuki-opintolaina>.

Kela 2017. Opintotukeen ja opiskelijoiden asumisen tukeen muutoksia 1.8.2017. Viitattu 19.1.2017 http://www.kela.fi/ajankohtaista-opiskelijat/-/asset_publisher/I7X3vuEkReGH/content/opintotukeen-ja-opiskelijoiden-asumisen-tukeen-muutoksia-1-8-2017?_101_INSTANCE_I7X3vuEkReGH_redirect=%2Fajankohtaista-opiskelijat.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014a. Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa elämää. Viitattu 17.11.2016 <http://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/perinta/maksuhairiomerkinna/>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014b. Jos et pysty maksamaan laskua, ota yhteys velkojaan. Viitattu 23.1.2017 <http://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/perinta/maksujarjestely/>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014c. Talous- ja velkaneuvojat. Viitattu 19.1.2017 <http://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/talous--ja-velkaneuvojat/>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2016. Vakuuden vaatiminen sähköntoimitusta aloittaessa. Viitattu 31.1.2017 <http://www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/ratkaisut/arkisto/2016/kan-ratkaisut/vakuuden-vaatiminen-sahkontoimitusta-aloitettaessa/>.

Koulu, R. & Lindfors, H. 2016. Velkavastuun toteuttaminen luottoyhteiskunnassa. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. 2., uudistettu painos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kuivalainen, S. 2007. Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):1

Kuluttajaliitto 2014. Velkaopas. Viitattu 6.1.2017 http://www.kuluttajaliitto.fi/wp-content/uploads/2016/02/Velkaopas_Kuluttajaliitto-%E2%80%93kopio.pdf.

Laki yksityisyyden suojasta työelämässä 759/2004. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040759>.

Leinonen, M. Velkaantuminen ja kulutusluotot. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 23.1.2017 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20141164/urn_nbn_fi_uef-20141164.pdf.

Lindström, J. 2014. Luotonvalvonta ja saatavien perintä. 4., uudistettu painos. Helsinki: Kariston Kirjapaino Oy.

Linna, T. & Leppänen, T. 2014. Ulosotto-oikeus 1 Ulosottomenettely. 2., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Luottotietolaki 527/2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070527>.

Majamaa, K. & Rantala, K. Nuorten aikuisten velat, velkaongelmat ja keinot talouden tasapainottamiseksi. Katsauksia 16/2016. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 31.1.2017 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164373/Katsauksia_16_Majamaa_Rantala_2016.pdf?sequence=1.

Makkonen, A. 2012. Vastuullinen luotonanto. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Niemi, M.-L. 2014. Luotto-oikeus: luottotyypit, perintäprosessit ja takaisinsaanti. Helsinki: Talentum.

Oikeus.fi / Ulosotto 2016. Velallisena ulosotossa. Viitattu 6.1.2017 <https://oikeus.fi/ulosotto/fi/index/velallisenaulosotossa.html>.

Oikeusrekisterikeskus 2015. Konkurssi- ja yrityssaneerausrekisteri, velkajärjestelyrekisteri, liiketoimintakieltorekisteri ja eläintenpitokieltorekisteri. Viitattu 4.1.2017 <http://www.oikeusrekisterikeskus.fi/fi/index/rekisterit/muutrekisterit.html>.

Peura-Kapanen, L.; Aalto, K.; Lehtinen, A.-R. & Järvinen, R. 2016. Velkaantumisen ehkäisy ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Viitattu 23.1.2017 http://tietokaytoon.fi/documents/10616/2009122/26_Ylivelkaantumisen+ehk%C3%A4isyn+ja+hoidon+tehostaminen.pdf/97f54cef-7913-46fc-a469-1b4e0c79d1ba?version=1.0.

Rantala, K. & Tarkkala, H. 2009. Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja. Helsinki: Hakapaino Oy.

Rissanen, K. Sosiaalisen luottotuksen kehittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:15. Viitattu 3.2.2017 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70344/URN_ISBN_978-952-00-3572-3.pdf.

Saarenpää, A. 2013 Näkökohtia luottotietojen kokoamisen ja käytön sääntelystä. Oikeusministeriön julkaisu 22/2013. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 26.1.2017 http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1366713053579/Files/OMSO_22_2013_Luottotietojen_kokoaminen_ja_kaytto_50_s.pdf.

Suomen Asiakastieto Oy 2012. Luottotietomerkinnot ja niiden tallennusajat. Viitattu 31.1.2017 <http://www.asiakastieto.fi/pdf/luottotietomerkinnot.pdf>.

Suomen Asiakastieto Oy 2016a. Maksuhäiriöisten kuluttajien määrän kasvulle ei näy loppua. Viitattu 14.11.2016 <http://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto/ uutishuone#/pressreleases/maksuhaeirioisten-kuluttajien-maeraen-kasvulle-ei-naey-loppua-1586141>.

Suomen Asiakastieto Oy 2016b. Tietoa positiivisista luottotiedoista. Viitattu 27.10.2016 <http://www.asiakastieto.fi/pdf/positiiviset-luottotiedot-tietoa.pdf>.

Suomen Asiakastieto Oy 2017. Maksuhäiriöt keskittyvät yhä useammin samoille henkilöille. Viitattu 6.1.2017 <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/uutiset/maksuhairiot-keskittyvat-yha-useammin-samoille-henkiloille.html>.

Takuusäätiö n.d. a. Käräjäoikeuden ja ulosoton ilmoittamat maksuhäiriömerkinnät. Viitattu 19.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/maksuhairiomerkinta/merkinnat-ja-niiden-voimassaoloaika/karajaoikeuden-ja>.

Takuusäätiö n.d. b. Asuminen. Viitattu 6.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/maksuhairiomerkinta/maksuhairiomerkinnan-vaikutukset/asuminen>.

Takuusäätiö n.d. c. Ratkaisuja velkaongelmiin. Viitattu 19.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin>.

Takuusäätiö n.d. d. Maksuvara. Viitattu 19.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin/maksukyvyvaatimus/maksuvara>.

Takuusäätiö n.d. e. Päästä velat ulosottoon. Viitattu 23.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin/paasta-velat-ulosottoon>.

Takuusäätiö n.d. g. Takauksen ehdot. Viitattu 19.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/palvelumme/takuu-saation-takaus/takauksen-ehdot>.

Takuusäätiö n.d. h. Mitä velkoja voidaan yhdistää. Viitattu 19.1.2017 <http://www.takuusaatio.fi/palvelumme/takuu-saation-takaus/mita-velkoja-voidaan-yhdistaa>.

Tilastokeskus 2017. Yksityishenkilöiden velkajärjestelyjen määrä edellisvuoden tasolla vuonna 2016. Viitattu 28.1.2017 http://tilastokeskus.fi/til/velj/2016/04/velj_2016_04_2017-01-25_tie_001_fi.html.

Ulosottokaari 705/2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070705>.

Vuokraturva n.d. Usein kysytyt kysymykset. Viitattu 6.1.2017 <https://www.vuokraturva.fi/vuokralaiselle/etsitko-vuokra-asuntoa-usein-kysytyt-kysymykset>.

Yle 2016. Villi teoria: Opintolainaa voi pakoilla maksuhäiriömerkinnällä. Viitattu 23.1.2017 http://yle.fi/ylex/uutiset/villi_teoria_opintolainaa_voi_pakoilla_maksuhairiomerkinnalla/3-8714317.